
DR. H.C. AUGUSTIN PACHA (1870-1954). SUCCINT
EXCURS BIOGRAFIC AL PRIMULUI EPISCOPI
ROMANO-CATOLIC DE TIMIȘOARA

*Claudiu Călin**

Cuvinte-cheie: episcop, Dieceza Timișoara, dom, șvabi bănățeni

Schlüsselworte: Bischof, Diözese Temeswar, die Domkirche, Banater Schwaben

Fiu al diecezei sale, episcopul Dr. Augustin Pacha a văzut lumina zilei într-o familie de șvabi bănățeni din localitatea Măureni (Moritzfeld / Móriczföld), la de 26 noiembrie 1870¹, fiind penultimul dintre cei 13 copii. Părinții săi au fost Marian Pacha (1830-1882), de profesiune pantofar și Elisabeth Pacha (1832-1931), născută Halsdorfer, căsătoriți la Măureni în 17 iulie 1849.

Familia: originile și așezarea în Banat

Spița paternă este originară din Boemia, localitatea Petersdorf (azi Hraničné Petrovice în Republica Cehă), de unde membrii ei au emigrat în Banat la mijlocul secolului al XIX-lea. Pe filiație maternă, familia își are obârșia din zona orașului Trier (în Germania actuală), de unde au fost colonizați în Banat la sfârșitul secolului al XVIII-lea². Majoritatea fraților săi nu vor atinge vârsta maturității, părăsind această lume la vârste încă fragede, unici supraviețuitori

* Episcopia Romano-Catolică de Timișoara, Arhiva Diecezană Romano-Catolică de Timișoara (Archivum Dioecesanum Timisoarense), Timișoara, Strada Augustin Pacha, nr. 4, e-mail: duratti2002@yahoo.de.

¹ *Archivum Dioecesanum Timisoarense*, Fond: *Episcop dr. h.c. Augustin Pacha [Ep.A.P.]*, Dosar cu documente privind familia, Certificat de botez eliberat la Măureni, la 3 iulie 1893 pe numele Augustin Pacha, de către parohul locului, pr. Farkas György (în continuare ADT).

² Anton Peter Petri, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Marquartstein, 1992, p. 1405.

ai copilăriei fiind doar două surori și un frate, ultimul - Ștefan Pacha, devenit la rândul său preot și abate titular³ de Timișoara-Fabric.

După această succintă prezentare a originii, membrilor și rudelor familiei episcopului Pacha, să încercăm, în cele ce urmează, să intrăm mai în amănunt în trecutul acestei familii, în același timp simple și totuși atât de ilustre prin fiii pe care i-a dăruit și prin înrudirile pe care și le-a stabilit.

Pe linie paternă informațiile existente despre familia Pacha sunt într-o oarecare măsură mai detaliate. Bunicul, Anton Pacha a fost simplu țăran în Petersdorf, Boemia, o mică localitate în apropiere de Königgrätz (azi în cehă: Hradec Králové, în latină *Grecz Reginae*). Într-un document eliberat de parohia romano-catolică din Petersdorf cu privire la familia bunicului episcopului Pacha, aflăm următoarele: Anton Pacha este fiul lui Franz Pacha, primar (*Dorfrichter*) în Petersdorf și a soției acestuia Klara, născută Lux. Este de religie romano-catolică. Ziua și anul nașterii sale sunt: 2 martie 1786 în Petersdorf, la casa cu nr. 115. S-a căsătorit cu Theresia Wagner la 18 mai 1815. Alte date despre bunic nu se mai cunosc.

Bunica episcopului, pe linie paternă, a fost Theresia, fiica lui Josef Wagner, țăran din Petersdorf, numărul 76, și a soției sale Anna (aceasta din urmă fiind fiica lui Johann Steiner din Neudörfel)⁴. Theresia era și ea de religie catolică, fiind născută aproximativ în anul 1793. Căsătorită la Petersdorf cu

³ Abatele, conform terminologiei și tradiției monastice apusene, este superiorul unei mănăstiri/comunități monastice. Abatele este corespondentul starețului din mănăstirile răsăritene. În decursul timpului, pe teritoriul Diecezei de Cenad, și ulterior a celei de Timișoara, în urma îndelungatei și catastrofalei dominații otomane, ordinele călugărești, în afara franciscanilor și a unui scurt intermezzo iezuit, au fost totalmente decimate. După eliberarea Banatului în 1716, titlul onorific de abate al uneia sau alteia dintre vechile abații prezente în dieceză, a fost acordat de către episcopii de Cenad / respectiv Timișoara, unor clerici merituoși, uneori chiar parohilor ce rezidau în teritoriul cel mai apropiat al vechii abații al cărei titlu îl purtau. O situație asemănătoare se înregistrează, în sec. al XIX-lea, și în cazul prepozițiilor (singular: „prepoziț”) mănăstirilor premonstratense sau ai capitlurilor colegiale. Abații sau prepoziții titulari se bucurau de aceste titluri în mod onorific, fiind clerici diecezani și nu regulari (călugări). Puteau purta la celebrările liturgice și în public însemnele clasice abațiale: mitra, cârja, inelul și crucea pectorală (despre abați și abații titulari, mai pe larg în *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus A.D. MCMXVII*, [C.I.C. 1917] Friburgi Brisgoviae/B. Herder-Ratisbonae/Fr. Pustet, MCMXVIII, p.81-83, canoanele 319-327).

⁴ Neudörfel (în limba cehă Nová Véska), localitate din plasa Bärn (Moravský Beroun).

Anton Pacha în 1815, a locuit în casa cu nr 145. Locul și data nașterii nu îi sunt cunoscute.

Cuplul a avut mai mulți copii. Înainte de căsătorie, mama a avut un fiu ilegitim, Josef Ignatz Wagner, botezat catolic și născut la 6 noiembrie 1812 la casa cu numărul 76. Acest întâi născut a decedat însă la 24 noiembrie 1817, în casa cu numărul 175. Primul fiu de după căsătorie și, în același timp, al doilea născut, a fost Emilianus Maximilianus, botezat catolic și născut la 4 septembrie 1815 în noul cămin al soților Pacha, la nr 145. Al treilea fiu s-a numit Edmund Samuel, născut la 20 iunie 1817 și decedat la 21 noiembrie 1817 la Petersdorf. A urmat Emanuel Anton, născut la 14 octombrie 1818 și decedat la Petersdorf la 23 martie 1819. Despre al cincilea fiu se știe doar că s-a numit Wilhelm și că s-a născut la 18 ianuarie 1820, iar despre al șaselea, tot la fel, că se numea Emericus, fiind născut la 24 noiembrie 1821. Al șaptelea fiu Emmeramus Franz, născut la 19 septembrie 1823, a decedat și el la nici doi ani, la 28 octombrie 1825. Numele de Emmeramus a fost dat celui de-al optulea fiu, născut la 8 mai 1826, iar cel de Samuel, fiului născut în 1828 (data exactă a nașterii rămâne necunoscută). Ultimii doi copii ai lui Anton și ai Theresiei Pacha au fost Marian și Anna. Marian, tatăl viitorului episcop, s-a născut la Petersdorf, la data de 28 august 1830, în aceeași casă cu numărul 145. A încetat din viață la 24 august 1882, la Măureni, în Banat, la doar 52 de ani. Singura fiică și totodată ultimul copil al soților Pacha a fost Anna, născută și ea la Petersdorf, la 5 august 1832. Alte date despre ea nu se mai cunosc⁵.

Părinții și frații

Marian Pacha, tatăl viitorului episcop, a părăsit Boemia încă din anii tinereții, mai precis la scurt timp înaintea izbucnirii revoluției din anul 1848. Motivul plecării întregii familii în Banat, la Măureni, a fost cel al situației economice precare din zona de origine. Bunicii viitorului episcop nu vor trăi însă mult în noua patrie, Theresia Pacha încetând din viață la 30 noiembrie 1854, iar Anton Pacha la 23 septembrie 1855, mai precis după doar câțiva

⁵ ADT, Fond: *Ep.AP*, Dosar cu documente privind familia, Informare din matricolele de botez, căsătorie și deces ale parohiei Petersdorf/ Boemia cu privire la familia lui Anton Pacha, țăran din sat, locuitor la casa cu nr 145. Documentul a fost emis de parohia din Petersdorf la 14 decembrie 1908, prin parohul Josef Sisek decan onorific. A fost eliberată copia, conformă cu originalul, sub nr. 870/1940, la data de 30 martie 1940 și s-a oficializat cu ștampila episcopului Pacha și semnat de către vicarul general Dr. Josef Korner.

ani de la sosire. Ei nu găsiseră nici în Banat o situație economică cu mult mai bună. Aceasta mai ales datorită anilor tulburi ai revoluției de la 1848-1849 și a celor ce au urmat. În schimb, în patria de origine, în Boemia, situația s-a îmbunătățit simțitor. Primarul din Petersdorf, un prieten bun al lui Emmeran Pacha, unchiul episcopului Pacha, îi scria prietenului său: „În Petersdorf este iarăși bine să fii țăran. Robotele au fost desființate, iar prețul cerealelor este iarăși bun. Judele satului se numește de acum primar. În școli s-au introdus exercițiile de gimnastică, lucru care îi costă pe părinți cu încă 3-4 perechi de pantofi în plus”⁶. Cu toate acestea, viața familiei Pacha și-a urmat cursul firesc în noua patrie. Marian Pacha, fiul cel mai mic, s-a căsătorit în iulie 1849 cu Elisabeth Halsdorfer din Măureni.

Elisabeth Halsdorfer, mama viitorului episcop, provenea dintr-o familie de șvabi din Măureni. Tatăl ei a fost Johann Halsdorfer, iar bunicul Peter Halsdorfer. Acesta din urmă a sosit în Banat în timpul ultimului val de colonizări habsburgice, în anul 1786, fiind originar din zona Rinului. Punând în evidență câteva dintre datele personale ale Elisabetei Pacha, născută Halsdorfer, vom afla că ea s-a născut și a fost botezată în aceeași zi la Măureni, mai precis la 13 septembrie 1832. A primit sacramentul⁷ Confirmățiunii⁸ la 3 mai 1838, în timpul episcopului Josef Lonovics de Krivina. Căsătoria cu Marian Pacha a avut loc la 17 iulie 1849, împreună cu care va avea treisprezece copii. Rămâne văduvă la 24 august 1882, trăind și muncind din acest moment încă aproape 50 de ani. În timp ce fiul ei, Ștefan Pacha, a fost paroh și decan⁹ la Sânnicolaul Mare, s-a mutat la acesta, unde s-a îngrijit de treburile gospodărești din casa

⁶ Franz Kräuter, *Erinnerungen an Bischof Pacha*, Bukarest, 1995, p. 11.

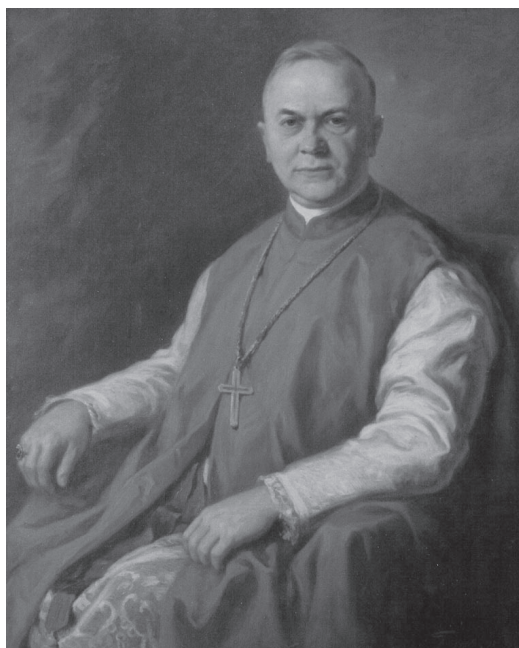
⁷ Sacramentul este un semn văzut al Bisericii, orânduit de Isus Cristos, prin care omul primește un har nevăzut care îi ajută spre mântuirea sufletului. Cuvântul sacrament provine din latină, însemnând jurământ, jurământ de fidelitate, jurământ pe stindard. În Biserica Catolică, precum și în Biserica Ortodoxă (sub denumirea de *Taine*) există șapte sacramente. (cf. Friedrich Hauck, *Theologisches Fach- und Fremdwörterbuch*, Göttingen-Zürich, 1968, p. 149, precum și în <http://www.scribd.com/doc/3914592/Resurse-Catolice-Sacramente-Pr-Cristinel-Alecu>, din data de 7 iunie 2009).

⁸ Al doilea sacrament, considerat în Biserica Catolica drept al “maturității creștine”. Face parte din sacramentele inițiatice, alături de Botez și Euharistie. Asupra candidatului căruia i se administrează sacramentul, este invocat Duhul Sfânt cu toate darurile sale, pentru a-i fi sprijin și cârmuitor în viață. Mai apare în limba română și sub denumirea de Sacramentul Mirungerii, fiind administrat copiilor și tinerilor în vârstă de peste 10 ani.

⁹ Corespondentul rangului de protopop în Biserica Greco-Catolică și cea Ortodoxă.

parohială. A încetat din viață la 7 februarie 1931, la venerabila vârstă de aproape 99 de ani, fiind prevăzută cu Sf. Sacramente¹⁰. Ceremonia înmormântării a avut loc luni, 9 februarie, la orele 10, la Palatul Episcopal, unde au fost ținute rugăciunile și riturile private¹¹. A fost înhumată în cripta fiului ei, Ștefan Pacha, în cimitirul din cartierul Timișoara-Fabric, funeraliile fiind oficiate de episcopul de Oradea și Satu Mare din acea vreme, Ștefan Fiedler, fost vicar general de Timișoara. *Requiem*-ul a avut loc marți, 10 februarie, la orele 10, în biserica din Timișoara I Cetate¹².

Foto 1. Episcopul Augustin Pacha

¹⁰ A fi prevăzută cu Sfintele Sacramente la momentul decesului, presupune faptul că persoana ce tocmai a încetat din viață a avut ocazia de a se mai spovedi, împărtăși și primi *Sacramentul Ungerii Bolnavilor* (apare și sub denumirea de *Maslu*), ultimul sacrament fiind administrat bolnavilor sau muribunzilor, fie pentru a cere lor de la Dumnezeu vindecarea, fie pentru a-i pregăti pentru o moarte cu adevărat demnă și creștină.

¹¹ Este vorba de acea parte a ceremoniei unei înmormântări care este prescrisă a se celebra la casa răposatului sau, după caz, la capela cimitirului.

¹² ADT, Fond: Ep.AP, Dosar cu documente privind familia, Anunțul de deces al Elisabetei Pacha, născută Halsdorfer, din 7 februarie 1931.

Ștefan Pacha, fratele episcopului dr. h.c. Augustin Pacha, s-a născut la 5 septembrie 1859 la Măureni, încetând din viață la Timișoara, în cartierul Fabric, la 15 noiembrie 1924. A urmat teologia între 1878-1883 la Timișoara, fiind sfințit preot tot aici, la 29 iunie 1883. A servit în funcția de capelan (preot-ajutor pe lângă un preot-paroh, funcție ocupată, de obicei, de un preot tânăr pe lângă unul cu experiență. Capelanul mai este numit și vicar parohial) la Apátfalva (azi în Ungaria, jud. Csongrád), Timișoara-Josefin, Timișoara-Fabric (1883-1887). Au urmat trei ani drept profesor de religie (catehet) în gimnazii și licee. În epocă, ca și în prezent, se obișnuia detașarea în instituții de învățământ cu renume a unui preot care să activeze drept catehet, adesea el neavând nicio altă funcțiune administrativă) la Becicherecul Mare (azi Zrenjanin, Serbia), între 1887-1890, apoi a devenit director al Tipografiei Diecezane (1890-1900) și vicerector al Seminarului Diecezan. Din anul 1900 a servit succesiv ca preot-paroh și decan (protopop) la Sânnicolaul Mare și Timișoara-Fabric. Din 1904 a devenit abate titular de “Sfânta Cruce”, în Fabric, și consilier al Consistoriului Diecezan¹³.

Magdalena Pacha a fost căsătorită cu brutarul Ștefan Christof Sattler¹⁴, dar moare încă de tânără, în 1898, la nașterea fiicei ei, botezată tot Magdalena de către însăși unchiul Augustin. Prin această înrudire cu numeroasa familie Sattler, a intrat ulterior și dr. Franz Kräuter, deputatul șvabilor bănățeni, în legături de familie cu ierarhul Pacha. La decesul mamei episcopului se vor alătura, ca rude și urmași ai defunctei, întreaga familie Sattler: Irma Sattler (căsătorită cu Dr. Franz Kräuter), cu soțul și fiicele Lisel și Gertrud. Dr. Ștefan Sattler și soția Magdalena Sujanzsky și copii, Ștefan și Magdalena, Heinrich Metzenrath, soțul răposatei Anna Metzenrath și fiica, Anna, precum și Dr. Augustin Sattler, Hedwig Sattler și soțul Hans Schimdt, cu copii Magdalena și Anna¹⁵. Magdalena Schmidt, fiica lui Hans Schmidt și a Hedwigei Sattler, după absolvirea studiilor de arte frumoase la Timișoara și München și, ulterior de germanistică, istoria artei și jurnalistică, s-a afirmat în Europa și America de Nord ca și coregraf de teatru și film, precum și ca jurnalistă, fiind premiată în repetate rânduri pentru activitatea coregrafică¹⁶.

¹³ A. P. Petri, *op. cit.*, 1408.

¹⁴ F. Kräuter, *op.cit.*, p. 12, 29-30, 246.

¹⁵ ADT, Fond: Ep. AP, Dosar cu documente privind familia, Anunțul de deces al Elisabetei Pacha, născută Halsdorfer, din 7 februarie 1931.

¹⁶ A. P. Petri, *op.cit.*, p. 1407-1408.

Anna Pacha s-a născut la 11 iulie 1875 la Măureni, ca fiică a lui Marian Pacha și soră a viitorului episcop¹⁷. A rămas toată viața necăsătorită, fiind mereu un adevărat sprijin mamei și fratelui ei¹⁸. I-a supraviețuit acestuia, încetând din viață la 10 aprilie 1958, în aceeași casă parohială din Timișoara IV Josefin, unde și-a petrecut și fratele ei ultimele clipe. A fost îngrijită în ultimii ani de viață de surorile de Notre Dame, Sr. Firmata Horváth și Sr. Petronia Erli. Înmormântarea a avut loc în cripta familiei din Fabric, la 12 aprilie 1958, ritul funebru fiind celebrat de către *monsignior*¹⁹-ul Konrad Kernweisz, *Ordinarius Substitutus*²⁰ al Diecezei de Timișoara²¹.

Familia și copilăria micului Augustin

Pentru a arăta în ce mod și-au exercitat mediul familial, precum și cel sătesc, influențele lor formatoare asupra tânărului Augustin, în cele ce urmează vom încerca să redăm succint cele două elemente esențiale mai sus menționate.

Revenind la momentul căsătoriei dintre Marian Pacha și Elisabeth Halsdorfer din 17 iulie 1832, este demn de menționat acum contractul prenupțial, înregistrat la 15 iulie, prin care Anton Pacha îi dăruia fiului său, Marian, casa cu numărul 166 ca dotă de nuntă.

Tatăl miresei, Johann Halsdorfer, îi promitea fiicei sale „un pat încheiat, un dulap cu sertare, din lemn tare, 2 scaune, o vacă și un jugăr de pământ cu grâu semănat”²². Până la moartea lui Marian Pacha, din cei 13 copii nu au

¹⁷ ADT, Fond: Ep.A P, Dosar cu documente privind familia, Certificatul de naționalitate al Annei Pacha, eliberat de primăria Morișfeld (denumirea din perioada interbelică a localității) la data de 2 iulie 1924.

¹⁸ F. Kräuter, *op.cit.*, p. 12, 13, 30, 188, 190-192, 195, 197, 241.

¹⁹ Ttlu clerical catolic cu caracter onorific, conferit de către Suveranul Pontif la propunerea episcopului diecezan. Se acordă exclusiv preoților seculari (necălugări). Rangurile onorifice clericale catolice au fost reorganizate în timpul pontificatului lui Paul al VI-lea și precizate în documentul *Pontificalis Domus* din 28 martie 1968.

²⁰ *Ordinarius Substitutus* este clericul care ocupă funcția de întâi-stătător al unei dieceze, administraturi apostolice sau al unei alte forme similare de organizare ecleziastică, de confesiune catolică., în cazul în care Biserica este împiedicată a-și reglementa, în mod oficial și în condiții de libertate, chestiunile de succesiune în cadrul ierarhiei.

²¹ Augustin Pacha, *Reminescentiae quae spectant Dioecesim Timișoara ex annis 1710-1943*, p. 213, manuscris păstrat în ADT. Pagina 213 constituie chiar ultima pagină a documentului, datele privind apusul vieții Annei Pacha fiind notate de către dr. theol. Franz Kräuter și constituind finalul manuscrisului.

²² F. Kräuter, *op.cit.*, p. 12.

supraviețuit decât Ștefan, Augustin, Magdalena și Anna. Marian Pacha, ca și statut social, deși era doar un *Kleinhäusler*²³, era considerat totuși un om de vază în comuna sa.

O fotografie din anul 1875 ni-l prezintă drept unul dintre *jurații* Măureniului. Fiind doar un proprietar de casă și mic meșteșugar, pe deasupra un nou-venit și nu unul dintre cei proveniți din familiile vechilor coloniști, acest statut de jurat, deținut de tatăl viitorului episcop, este unul surprinzător și deosebit de onorant pentru acesta.

Marian Pacha, pantofar cu atelier, ucenici și calfe, era o fire sociabilă și, adesea, se lăsa sustras de la muncă în dialog cu clienții și trecătorii. Soția sa, în schimb, nu lăsa astfel de episoade să îi întrerupă activitatea. După moartea soțului ei în 1882, ea a preluat atelierul și l-a condus cu mână de fier: organiza programul tuturor, procura materialul brut, mergea cu marfa la târgurile săptămânale pentru a o valorifica. Toate acestea le-a abandonat abia o dată cu numirea fiului ei mai mare, Ștefan, ca paroh de Sânnicolaul Mare, în anul 1900. Despre caracterul mamei se știe că era unul sobru. Își iubea copii și nepoții, însă îi displăceau excesele afective. Și-a crescut copii, nepoții și strănepoții într-o atmosferă deosebit de creștină. La sfârșitul vieții putea spune că nu a lipsit niciodată de la Sf. Liturghie duminicală și nici că ar fi suferit de o boală mai grea. Fiul ei cel mai mic spunea adesea că dacă nu și-ar fi rupt piciorul, poate că ar mai fi apucat și vârsta de 100 de ani.

Alături de credință, Elisabeth Pacha le-a insuflat copiilor respectul și dragostea față de familie, tradiții și originea lor germană. De la bunica ei, care sosise din Germania, din Pfalz, la vârsta de douăzeci de ani, a învățat că dimineața devreme și seara târziu, familia întreagă, copiii și adulții trebuiau să îngenuncheze pentru rugăciune în fața vechiului crucifix, adus din vechea și îndepărtata patrie. Deși o familie de condiție modestă, duminicile și sărbătorile erau strict respectate. În astfel de zile nu se semăna, nici nu se recolta și nu se efectuau munci de nici un fel. Credința populară îngemănată cu respectarea legilor Bisericii făcea că, dacă se rupea vreun nasture, el era cusut chiar și duminica, însă luni era din nou dat jos de pe haină și reatașat la loc încă o dată.

²³ *Kleinhäusler* sau (tradus liber) proprietar de “casă mică”. Această denumire era dată celor care nu dețineau suprafețe mai întinse de pământ, ci erau meșteșugari, comercianți sau chiar zilieri. Uneori aici erau incluși și învățătorul, cantorul sau alte personaje ale lumii rurale șvăbești bănățene.

Înainte de Miercurea Cenușii²⁴, toate recipientele și ustensilele de bucătărie erau fierte și spălate în așa fel încât pe durata Postului Mare, nimic din ceea ce amintea de carne și grăsimi să nu fi rămas în casă²⁵. Fiul ei, episcopul Pacha, povestea că înainte de moarte „...am cântat ultima dată, mama, sora mea Anna și eu, cu o seară înaintea morții ei, cu o voce clară Te Deum-ul”²⁶. Pe monumentul ei funerar din cimitirul din cartierul Fabric, fiul a lăsat să fie săpate în marmură neagră următoarele cuvinte din *Cântarea Cântărilor*, cap. 2, versetul 11: „Chiar și iarna a trecut”. Tot din această carte biblică sunt și cuvintele din motto-ul prezent în stema episcopală: Voi vesti lucrările minunate ale Domnului! (*Narrabo opera Domini!*).

Din articolul omagial apărut cu ocazia jubileului de cincizeci de ani de preoție a episcopului Pacha, intitulat *Aus dem Leben unseres Bischofs*, publicat în revista catolică timișoreană *Kirchenblatt*, din 22 august 1943, putem deduce cât de mult a rămas în sufletul ierarhului bănățean amintirea atelierului tatălui său și anii copilăriei, alături de calfe și ucenici. În text este redată o vizită a episcopului la o școală de arte și meserii din Timișoara. Întrebându-i care dintre ei învață meseria de pantofar, ridicară mâna circa 20 de copii. Atunci episcopul le mărturisi simpatia ce le-o poartă, datorită faptului că tatăl său, care murise destul tânăr, a fost și el pantofar în Măureni. Iar ucenicii acestuia i-au fost lui primii prieteni de joacă. De aici, din meseria lor și a tatălui său provine și simbolul reflectat de ciocanul din stema episcopală²⁷.

Înceind priplul din mediul familiei, localitatea natală și prin amintirile părinților și fraților episcopului, ar fi de menționat o ultimă mostră de cinstire și afecțiune a episcopului Pacha față de părinții săi. În cadrul circularei sale adresate credincioșilor pentru Postul Mare din anul 1939, Pacha critica puternic sistemul familiei cu un singur copil, care se răspândise destul de puternic în acea vreme la șvabii bănățeni. Aceasta datorită modei, dar și în contextul în care, conform ideologiei naziste, femeia germană trebuia să aibe copii, însă

²⁴ Ziua în care, în fiecare an, în calendarul liturgic romano-catolic, este marcat începutul Postul Mare. Ea nu are correspondent în riturile orientale.

²⁵ Juhász Kalman, Adam Schicht, *Das Bistum Timișoara-Temesvar. Vergangenheit und Gegenwart*, Timișoara, 1934, p. 85.

²⁶ F. Kräuter, *op.cit.*, p. 13.

²⁷ *** *Aus dem Leben unseres Bischofs*, articol omagial cu prilejul jubileului sacerdotal al episcopului de cincizeci de ani de preoție, în revista catolică *Kirchenblatt*, Timișoara, 22 august 1943, 2, (20), nr. 19, 1943, p. 385-386.

era datoare să se îngrijească în mod deosebit și de propria-i persoană. Se ajunsese la ideea conform căreia un copil era suficient. Dacă o familie avea deja mai mulți urmași, mama putea avea probleme de sănătate, îmbătrânea mai repede, își deteriora tenul, iar alăptatul natural nu era decât o rămășiță primitivă. Țăranii se plâneau că nu pot întreține mai mult decât un copil din roadele pământului ce-l dețineau, motivul real fiind însă acela al conservării averii și chiar al înmulțirii ei prin căsătorii aranjate. În acest context, Pacha face un apel dus până la limitele pateticului: el își conjură părinții să vină de pe lumea cealaltă să vadă și să le arate țăranilor de azi cât de greu le-a fost să trăiască din venitul unui atelier și al puținului lor pământ. În plus, el spune că părinții săi au adus pe lume 13 copii, dintre care pe doi i-au dat la studii. Mama sa i-a crescut pe toți treisprezece, ba chiar pe 9 i-a îngropat înainte de vreme, dar a rămas tot cea mai frumoasă și mai puternică femeie pe care el a văzut-o vreodată, atingând vârsta de aproape un secol. Această circulară a fost îndelung comentată de presa din țară și de cea externă, mai ales că Pacha prevedea, în aceste condiții, un viitor sumbru și un sfârșit apropiat poporului șvăbesc din Banat.²⁸

Anii formării intelectuale

Născut la 26 noiembrie 1870, la Măureni, Augustin Pacha a fost botezat în aceeași zi. Aceasta era o practică destul de frecvent întâlnită, mai ales datorită mortalității infantile, încă foarte ridicată în epocă. Preotul locului, Farkas János, i-a ales numele după numele sfântului din ziua următoare. Onomasticul nu prea era răspândit în localitate, pe atunci, la Măureni doar fiul notarului numindu-se astfel. Augustin era penultimul din cei treisprezece copii ai familiei sale. Dintre toți aceștia au supraviețuit doar patru, ceilalți nouă decedând la vârste extrem de fragede, nu din pricina unor boli sau moșteniri de natură genetică, ci datorită variolei, difteriei, „febrei”, alimentației prea puțin variate sau a unor lipsuri încă pregnante în igiena epocii. Nașii săi de botez au fost Ștefan Sauer și soția acestuia, Katharina, născută Halsdorfer, rudă după mamă cu micul cetățean al Măureniului²⁹. Înzestrat de Dumnezeu

²⁸ ADT, Fond: *Ordines Circulares Timisoarenses 1939* [OCT], Scrisoarea Pastorală pentru Postul Mare din 22 februarie 1939, p. 11-18.

²⁹ ADT, Fond: *Ep. AP*, Dosar cu documente privind familia, Certificatul de botez al episcopului Pacha, eliberat de către parohia din Măureni la data de 3 iulie 1893.

cu o sănătate remarcabilă, Augustin a „supraviețuit” cu bine tuturor bolilor, dar mai ales năzbâtiilor copilăriei.

Augustin Pacha a urmat școala primară în satul natal, pentru ca mai apoi să-și continue educația la gimnaziile din Kecskemét, Timișoara și Szeged. La Măureni, învățător i-a fost Philipp Martin, tatăl unui viitor profesor de teologie și colaborator al episcopului, Dr. Aurel Martin³⁰. Clasa I-a a învățământului mediu a frecventat-o la Kecskemét, iar următoarea a absolvit-o la Timișoara. Plecarea sa la Kecskemét se datorează mai ales hotărârii sale timpurii de a urma viața clericală. Pentru că în Banatul de atunci, ca și acum, era necesară cunoașterea a trei limbi, părinții săi l-au trimis la studii la Kecskemét pentru a învăța limba maghiară. Aceasta va face ca în tot cursul vieții sale, atunci când vorbea limba maghiară, episcopul să folosească dialectul locului însușit în primul său an gimnazial. Aprofundarea unor teme inedite de limbă maghiară a continuat însă și pe durata studiilor ulterioare de la Szeged. Pe durata anului petrecut la Timișoara, a locuit în condiții modeste la fratele său, Ștefan Pacha, a devenit ulterior paroh de Sănnicolaul Mare și Timișoara Fabric, împărțind cu acesta camera de capelan din vechea casă parohială din Timișoara IV Josefîn. Masa îi era asigurată la o casă de oaspeți. Bani de școală și-i câștiga prin meditațiile acordate colegilor. Acest fapt menționat l-a făcut să fie obișnuit de la început cu munca³¹. Pleacă la Szeged pentru studierea claselor a III-a și a IV-a la liceul Piarist. Clasele V-VIII le parcurge în cadrul Liceului Superior Romano-Catolic din Timișoara, unde, la 25 iunie 1889, și-a susținut cu succes examenul de maturitate. Era anul în care, după nici două luni, la 9 august 1889 înceta din viață la Timișoara un mare episcop al diecezei de Cenad, Alexander Bonnaz.

Un element deosebit de interesant și deosebit de important în pregătirea sa este și cel al conștiinței naționale și apartenenței cultural-lingvistice la un anumit grup etnic, cultural sau social. Unii istorici germani din Banat aduc în discuție acest aspect și în raport cu formarea personalității episcopului Pacha, încă din anii fărâșirii sale intelectuale. Este necesară totuși o audiere critică și o oarecare distanțare față de tonul și limbajul dialogului purtat în spațiul istoriografic. Astfel, nu putem să nu dăm dreptate istoricilor germani bănățeni atunci când afirmă că mulți dintre tinerii plecați de la o vârstă fragedă din sânul

³⁰ F. Kräuter, *op.cit.*, p. 18.

³¹ *** *Aus dem Leben...*, p. 385.

familiei native, la școlile înalte unde li se preda în limba oficială a statului – maghiara, urmau, sub imperiul vârstei încă imature sau influenței colegilor, a presiunii culturale și lingvistice, acel „comandament” al epocii – de a deveni maghiari cu tot dinadinsul! Pentru cei care rămâneau acasă, la munca câmpului sau, cum se afirmă atât de plastic, „la coarnele plugului”, acest pericol de anulare a identității naționale constituia doar o simplă temă dezbătută mai cu seamă de învățătorul, preotul, notarul și, cel mult, cantorul din comună. Harnicul țăran șvab din Banat, ce își îndeplinea cu sârguință rolul pentru care a fost colonizat aici, observa însă cum limba sa era circumscrisă tot mai mult hotarului propriei așezări, mai fiind folosită, tot mai restrâns, numai în unele școli primare și în sfera administrației locale. În acest mediu, care după 1867 devine gradat tot mai maghiarizant, mulți dintre tinerii germani din Banat, ajunși la studii, se depărtează involuntar de originea lor. Desigur că un motiv serios fusese și lipsa unui puternic sistem de învățământ în limba maternă, care să fi putut ține piept tendințelor de maghiarizare. Dar cel mai dureros era faptul că tânărul șvab, redefinit mental în doar câțiva ani se școală, își ascundea adesea originea prin acceptarea unui nume de rezonanță maghiară! În lipsa unor informații și afirmații clare privind cazul lui Augustin Pacha, specialiști pedagogi și concomitent istorici, precum Nikolaus Engelmann, afirmă că mama sa fusese cea care a avut grijă ca fiul ei să rămână mereu: un urmaș de harnic șvab bănățean³².

Student al Seminarului Diecezan din Timișoara

Imediat după examenul de maturitate, Augustin Pacha și-a început studiile la Seminarul Teologic Diecezan din Timișoara, care era situat în imediata vecinătate a palatului episcopal. Este vorba de același seminar diecezan inaugurat de către episcopul Ladislaus Köszeghy în anul 1806 pentru formarea clerului diecezan indigen³³, ca primă instituție modernă de învățământ universitar din Banat; ulterior, în timp, episcopul Josephus Lonovics a fondat prea puțin cunoscutul încă *Lyceum Temesvariense*, un

³² Adam Possmayer, *Beitrag zur Kirchengeschichte des Banats unter besonderer Berücksichtigung der Zeit Bischof Augustin Pachas und des Dritten Reiches*, Würzburg, 1993, p. 29-30, manuscris păstrat în ADT.

³³ Juhász K., A. Schicht, *op. cit.*, p. 105-106.

alt așezământ de învățământ superior, format dintr-o secție de Filosofie și Academia de Drept, care a avut, din păcate, o scurtă existență între 1841-1848³⁴.

Încă din primii ani de studiu, Augustin Pacha s-a remarcat prin rezultate foarte bune la învățătură, astfel că superiorii săi l-au propus pentru trimiterea la Seminarul din Viena. Din motive necunoscute însă, acest proiect a rămas nefinalizat, studentul nostru rămânând și pe mai departe la cel timișorean. Dintre preoții mai cunoscuți ulterior, care i-au fost colegi, se remarcă Ludwig Bappert³⁵, devenit paroh și abate titular de Deta, Josef Karl³⁶, arhidecan de Sântana, Franz Kristofcsak³⁷, canonic onorific și paroh la Dudeștii Vechi, Nicolae Munteanu, paroh greco-catolic de Timișoara Fabric, Peter Packi³⁸, Johann Schipper³⁹ și Anton Szollinger⁴⁰. Un alt student teolog, cu un an mai mic, a fost Ștefan Fiedler⁴¹, viitorul său vicar general și, ulterior, episcop de Oradea Mare și Satu Mare (unificate *aeque principaliter*⁴²).

³⁴ Stevan Bugarsky, *Lyceum Temesvariense*, Timișoara, Ed. Tempus, 2008, p. 19-20.

³⁵ Cf. *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro A. D. MDCCCC*, Timișoara, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis, p. 314, Bappert s-a născut la Dognecea (jud. Caraș-Severin) la 1 iunie 1871, fiind sfințit preot la 8 iulie 1894, activând ca actuar al diecezei înainte de sfințire.

³⁶ Cf. *** *Schematismus... pro A. D. MDCCCC*, p. 335, Josef Karl s-a născut la Sânmartin (jud. Arad), la 24 august 1869, fiind sfințit preot la 6 iulie 1893.

³⁷ Cf. *** *Schematismus... pro A. D. MDCCCC*, p. 339, Franz Kristofcsak s-a născut la Végles (Ungaria, pe atunci comitatul Zólyom), la 2 noiembrie 1870, fiind sfințit preot la 6 iulie 1893.

³⁸ Cf. *** *Schematismus... pro A. D. MDCCCC*, p. 352, Peter Packi s-a născut la Iecia Mică (jud. Timiș), la 15 noiembrie 1870, fiind sfințit preot la 12 august 1893.

³⁹ Cf. *** *Schematismus... pro A. D. MDCCCC*, p. 358, Johann Schipper s-a născut la Nerău (jud. Timiș), la 9 august 1869, fiind sfințit preot la 6 iulie 1893. A activat, printre altele ca și catehet la Biserica Albă (azi Bela Crkva, Serbia) și educator al copiilor familiei baronilor Gudenus la Ivanda.

⁴⁰ Cf. *** *Schematismus... pro A. D. MDCCCC*, p. 363, Anton Szollinger s-a născut la Pecica (jud. Arad), la 9 aprilie 1864, fiind sfințit preot la 6 iulie 1893.

⁴¹ Cf. Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*. București, 2004 p. 43, Ștefan Fiedler s-a născut la 14 octombrie 1871 la Becicherecul Mare, (în Banatul sârbesc, azi Zrenjanin, Serbia) fiind sfințit preot la 8 septembrie 1894. Din 1930 a fost numit episcop de Oradea Mare-Satu Mare. A încetat din viață la 23 octombrie 1957 la Oradea.

⁴² *aeque principaliter*, expresie latină traductibilă prin “la fel de importante”. Expresia este folosită de Sf. Scaun când unește două (sau mai multe) dieceze, intenționând a evita orice chestiune de predominanță între părțile unite. În cazul unei astfel de unificări, diecezele sunt

Datorită priceperii și seriozității sale, Augustin Pacha va deveni încă înaintea sfințirii ca preot, actuar⁴³ al episcopului de Cenad, Alexander Dessewffy de Csernek et Tarkeő⁴⁴. Despre această alegere a lui Dessewffy se spune că, în anul 1890, aflându-se episcopul la băi la Karlsbad (azi Karlovy Vary, în Cehia), i-a fost prezentat tânărul preot Ștefan Pacha, aflat și el la tratament. Cu această ocazie ierarhul l-a cunoscut și pe fratele mai mic, Augustin, pe care l-a cooptat în aula⁴⁵ episcopală. În timpul bolii sale, episcopul Dessewffy a putut constata că alegerea sa – tânărul preot Pacha îi era deja secretar – nu a fost una deloc rea, având în vedere fidelitatea cu care acesta l-a îngrijit⁴⁶.

Subiectul cercetării noastre a absolvit studiile teologice în anul 1892/1893, având cu precădere calificative precum *laudabilis*, *praeclarus* și doar trei *bonus* în toți anii teologiei⁴⁷. Sfințirea întru preot a avut loc în vechiul Dom din Timișoara, la data de 12 august 1893, celebrarea fiind săvârșită de către episcopul Alexander Dessewffy⁴⁸.

Condițiile sociale modeste ale familiei sale l-au determinat pe tânărul absolvent și preot să opteze pentru celebrarea primii⁴⁹ în capela seminarului

conduse de un singur episcop, având două catedrale, două capitluri, precum și toate celelalte instituții diecezane separate.

⁴³ *Actuar*, funcție administrativ-ecclesiastică prezentă în cadrul ordinariatelor (administrațiilor) episcopale catolice. Actuarul, membru al cancelariei episcopale, este acela care se ocupă cu scrierea, transcrierea și ordonarea actelor curente ale episcopiei. Tribunalul diecezan, din cadrul unei episcopii, dispune la rândul său de un actuar (numit și notar). Atribuțiunile actuarului intrau, în trecut, și în sfera de acțiune a arhivarului. Augustin Pacha a fost numit actuar, încă din ultimii săi ani de studiu, tocmai datorită grafiei sale extrem de îngrijite și frumoase (Mai pe larg despre atribuțiile și organismele ce dispun/dispuneau de actuari în C.I.C. 1917, can. 171 § 5, 1585 § 2, 1643, 1645 § 3, 1778-1780, 2013 § 1).

⁴⁴ F. Kräuter, *op.cit.*, p. 17-24. Episcopul Alexander Dessewffy de Csernek et Tarkeő a păstorit episcopia de Cenad între anii 1890-1907, provenind dintr-o veche și importantă familie nobiliară maghiară.

⁴⁵ *Aula*, substantiv latinesc, veche denumire dată unui ordinariat episcopal, mai precis centrului episcopiei, palatului episcopal și conducerii centrale a diecezei.

⁴⁶ *** *Aus dem Leben...*, p. 385-386

⁴⁷ ADT, Fond: *Ep. AP*, Dosar cuprinzând acte de studii, Absolutorium-ul eliberat la 24 octombrie 1928.

⁴⁸ *** *Schematismus... pro A. D. MDCCCC*, p. 352.

⁴⁹ Prima Sfântă Liturghie celebrată de un preot romano-catolic, nou sfințit. De la primii s-a format și substantivul primiiant, adică preotul nou-sfințit, celebrant al primei sale Sfinte Liturghii.

din Timișoara. Totuși, la insistențele fratelui său mai mare, prima sa acțiune liturgică a avut loc în biserica din Măureni, într-un mediu extrem de restrâns și decent. Nu s-a predicat, liturghia fiind una citită și deci, sobră, fără cânt. În sat nu s-a știut de micul eveniment din familia Pacha, până când Anna Pacha, înainte de Sf. Liturghie, s-a dus să cumpere carne la măcelărie. Cerând o cantitate de zece ori mai mare decât de obicei, patronul a întrebat-o mirat care este motivul unor cantități așa de mari. La aceasta, sora lui Augustin Pacha a dezvăluit faptul, astfel încât, la scurt timp, vestea s-a răspândit grabnic în întreg satul. Așa se face că, în timp ce primițiantul începuse deja celebrarea, se putea auzi cum „judele mic” al localității încunoștința despre ținerea primei liturghii în biserica parohială. Asociația de pompieri a sosit imediat în uniformă de gală pentru a-l saluta pe noul preot. Acest episod din anii tinereții l-a determinat pe episcopul de mai târziu să îi sfințească pe teologii săi întru preoție în bisericile din comunitățile lor natale. Obiceiul era menit să confere momentului de început de viață sacerdotală un fast și o solemnitate deosebită.

Primii ani ca preot

Este deja de mult cunoscută practica din Biserica Romano-Catolică conform căreia un tânăr preot este numit în pastorație, în primii ani, cu titlul de capelan, pe lângă un preot mai experimentat și adesea mai în vârstă. Augustin Pacha a fost trimis, la rândul său, la Mezókovácsháza (azi în Ungaria), localitate care pe atunci aparținea diecezei de Cenad. A activat pe lângă chibzuitul și sociabilul paroh și decan Paul Nagy doar șase luni, între 1893 și 1894⁵⁰.

Vom întrerupe din nou excursul nostru biografic și vom cita/interpreta opiniile exprimate de exegeți cu privire la numirile de capelani, practicate în epoca respectivă. Istoricii germani de la noi ridică din nou problema naționalităților și a limbii materne, atunci când numirile de parohi sau capelani erau făcute în modul următor: cel mai adesea, preoții de origine germană erau aplicați, în pastorație, în parohii maghiare sau invers. Aceasta constituia o mare problemă, cei în cauză neputând să transmită credincioșilor mesajul Bisericii într-o limbă nesatisfăcător cunoscută acestora, ori nu puteau ei înșiși să se exprime îndeajuns de bine pentru a reuși să predice ascultătorilor lor în limba maternă. Cu toate acestea, fenomenul este unul doar în parte real⁵¹. Numărul

⁵⁰ F. Kräuter, *op.cit.*, p. 21-26.

⁵¹ A. Possmayer, *op. cit.*, p. 31.

preoților de limbă maternă germană a fost mereu sensibil mai mare decât al celor maghiari. Iar în Seminarul timișorean, încă din deceniile anterioare, se cerea cunoașterea celor două limbi importante ale diecezei. Problema apărea mai delicată fie atunci când unii preoți și-au pierdut identitatea culturală germană, fie când statul încerca să își exercite influența în sensul intensificării politicii de maghiarizare.

În acest context descris, Augustin Pacha revine la Timișoara între 1894-1896 ca protocolist⁵² episcopal. Practic, din acest moment el nu va mai părăsi palatul episcopal, până la arestarea sa de către comuniști, în vara lui 1950. Pentru a putea face față muncii din aula episcopală, tânărul preot și-a impus un strict program: trezirea dimineața la oră fixă, exerciții de gimnastică, baie și îndelungata muncă de birou. Nu a fumat niciodată, iar băutura era doar o chestiune de protocol. A trudit alături de dr. Leopold Árpád Várady, viitorul arhiepiscop de Kalocsa, pe atunci încă director de cancelarie la Timișoara, Anton Wittenberger, ca și ceremoniar, și David Lang, ca și arhivar, ulterior paroh și abate titular de Timișoara IV Josefîn.

Datorită bunelor sale cunoștințe de maghiară și germană, între 1896-1898 este trimis, pe durata sărbătorilor de Paști, la catolicii de limbă maghiară din Vechiul Regat, mai precis la cei din București, Brăila și Galați. Aceștia proveneau cu precădere din dieceza romano-catolică de Transilvania⁵³. Arhiepiscopul de București, Franz Xaver Hornstein, a solicitat însă sprijinul în pastorația lor de la vecinul său, episcopul de Cenad, în arhiepiscopie nebeneficiind de preoți vorbitori de maghiară. La sfârșitul de secol XIX, numărul credincioșilor maghiari era aproximat între 10.000-20.000 numai în București. Situația face că Augustin Pacha fusese delegat pentru a spovedi, predica și catehiza, doar în Postul Mare, timp de trei ani consecutivi în arhidieceza vecină.

Practica efectuată în acele zone i-a favorizat lui Pacha o bună cunoaștere a ierarhiei catolice, de ambele rituri (acum îl întâlnește pe viitorul episcop greco-catolic, Demetriu Radu de Lugoj, consacrat în 1897), precum și a

⁵² *Protocolist*, funcție administrativ-ecclesiastică prezentă în cadrul ordinariatelor episcopale catolice. Protocolistul, membru al cancelariei episcopale, este acela care se ocupă cu scrierea protocoalelor (asemănătoare proceselor verbale) ședințelor din cadrul administrației episcopale. Tribunalul diecezan dispune la rândul său de un protocolist.

⁵³ Titulatura purtată de arhidieceza actuală de Alba Iulia, înainte de 1919.

situației maghiarilor din Regat, dar și a germanilor din Dobrogea, pe care i-a vizitat în parohii, precum cea de la Karamurat. De la țărmurile Mării Negre, fascinat ca orice intelectual de pasiunea călătoriei și a cunoașterii, va face o scurtă vizită la Istanbul. În ton cu zona geografică și cu atmosfera locală, unde preoții purtau barbă, la fel ca în teritoriile de misiune, și tânărul Pacha a fost nevoit, timp de trei ani, să se alinieze „normelor”. De atunci datează fotografia păstrată multă vreme în camera sa de lucru, pe perete, care-l înfățișa purtând barba⁵⁴.

Legăturile sale cu Bucureștiul și România în chestiunea pastorației dezvoltată în limba maghiară nu se vor încheia însă în 1898. Alături de preotul Sulyok István⁵⁵, Pacha va afla printre aceia care se vor îngriji, până în 1902, de traducerea din germană a circularelor arhiepiscopului Franz Xaver von Hornstein⁵⁶, episcopul Alexander Dessewffy și, ulterior, episcopul-vicar general Németh József acordând necesarul *imprimatur* pentru apariția lor în tipografia diecezană de Cenad⁵⁷. Considerăm că această colaborare cu Arhidieceza de București în ceea ce privește traducerea și publicarea circularelor ierarhiale

⁵⁴ *** *Aus dem Leben...*, p. 385-386

⁵⁵ Cf. *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro A. D. MCMXVI*, Timișoara, p. 190, Sulyok s-a născut la Timișoara, la 14 mai 1862, fiind sfințit preot la 7 iulie 1886, activând printre altele ca profesor de dogmatică la seminarul din Timișoara, examinator prosinodal, asesor al consistoriului diecezan, rector al seminarului diecezan și al *Americanum*-ului. Această din urmă instituție școlară constituia convictul episcopal sau seminarul mic, închinat sfântului Emeric, întemeiat de episcopul Alexander Bonnaz la 6 mai 1872, în amintirea vizitei împăratului Franz Josef la Timișoara. Avea să fie deschis efectiv o dată cu anul școlar 1874/75 (Cf. *** *Schematismus... pro A. D. MDCCCC*, p. 281).

⁵⁶ Arhiepiscop romano-catolic de București 1896-1905, născut în 1840 în Elveția. S-a remarcat prin reorganizarea învățământului catolic, rechemându-i pe Frații Școlilor Creștine. A construit o nouă reședință (azi sediul Nunțiatunii Apostolice din București). Pentru buna funcționare a Seminarului Teologic l-a solicitat, ca profesor, pe benedictinul Raymund Netzhammer. La finele lui 1904 a părăsit țara, încetând din viață la 4 iunie 1905 la Evian-les-Bains, în Franța. Netzhammer i-a succedat la tronul arhiepiscopal, din 16 septembrie 1905 (Cf. Raymund Netzhammer *Bischof in Rumänien*, München, 1995, p. 9-11, 1655 și <http://www.arcb.ro/>, 9 iunie 2009)

⁵⁷ ADT, Fond: *Relațiile cu Scaunul Metropolitan de București*, Dosar cu documente privind traducerea circularelor arhiepiscopale 1898-1902, precum și în *** *A Nagyméltóságú és Főosztelendő bukaresti érsek úr Ő Kegvelmességének az 1902. esztendő nagybőjtjére kibocsátott Főpásztori Körlevele*, Timișoara, 1902, p. 1-22.

pe seama catolicilor maghiari a continuat vreme îndelungată. În anul 1920, arhiepiscopul Raimund Netzhammer îi scria lui Augustin Pacha, relatându-i situația dezastruoasă apărută drept consecință a primei conflagrații mondiale și în învățământul confesional, în speță catolic, din Regatul României. Tot în acest mesaj, conducătorul spiritual al catolicilor din România îi mulțumea lui Pacha pentru traducerea pastoralelor efectuate pentru arhidieceză⁵⁸.

Secretar al episcopului Alexander Dessewffy

Din anul 1900 Augustin Pacha este numit notar și apoi referent al tribunalului diecezan, secretar al Asociației Clericale a „Maicii Domnului”, iar din 1901, secretar episcopal, pentru ca în 1902, să i se confere, la cererea episcopului Alexander Dessewffy, titlul de camerier papal onorific⁵⁹. Rolul de secretar al episcopului menționat nu era însă unul deloc ușor, cu toate că în persoana superiorului său direct, Pacha a câștigat totodată un bun prieten și un sfătuitor apropiat.

Exemplul cel mai bun al colaborării dintre cei doi a fost permisiunea acordată de Alexander Dessewffy secretarului său de a pleca într-o mai lungă călătorie, prilejuită de un concediu în Europa. Episcopul nu doar că îi aprobă secretarului său solicitarea, dar chiar îi asigură personal mai multe ghiduri de călătorie pentru a-i servi în identificarea tuturor obiectivelor turistice mai importante. Așa se face că, în 1901, Pacha plecă în voiaj spre Viena, Salzburg, Basel, Lucerna, Friedrichshafen și Innsbruck, de unde se întoarse din nou, prin Viena, la Timișoara. Deplasarea aceasta a contribuit mult la lărgirea orizontului tânărului secretar episcopal. Astfel că, de acum începând, Pacha se folosea adesea de concedii pentru a călători, în afară de deplasările pe care le efectua pentru a-și însoți superiorii.

⁵⁸ ADT, Fond: *Relațiile cu Scaunul Metropolitan de București*, Dosar cuprinzând corespondența dintre episcopul Augustin Pacha și arhiepiscopul Raymund Netzhammer 1920-1922, 1927.

⁵⁹ *Camerier papal*, (lat: *Cubicularius Suae Sanctitatis*), camerier sau șamberlan pontifical, titlu acordat în mod onorific unor merituoși clerici diecezani de către Pontiful Roman, la propunerea episcopului diecezan.

Foto. 2 Episcopul Alexander Dessewffy de Csernek et Tarkeő, împreună cu secretarul său, Augustin Pacha, la Abbazia, în 1903.

Ca secretar episcopal, Augustin Pacha era adesea nevoit să îl însoțească pe episcop în diverse ocazii, să-i fie consultant și chiar sfătuitor în chestiuni ecleziastice și politice, iar în anii bolii și ai bătrâneții, un bun asistent. Boala, care pe alocuri se manifesta prin accese de inconstiență, intervenise mai puternic în viața episcopului deja la 27 decembrie 1901. Acest fapt nu l-a împiedicat să ia parte, la Budapesta, la o consfătuire a tuturor episcopilor Ungariei vremii privind soarta ceangăilor din România. Urmând sfatul medicilor, el pleacă totuși cu secretarul său și cu garda de corp (constituită

dintr-un husar, prezent mereu în suita episcopală) înspre sudul continentului, trecând prin Villach, Lienz, Bruenneck spre Brixen, pentru a se trata la sanatoriul „Guttenberg”. Medicul de aici îi prescrie ca iernile să și le petreacă mereu în mediul mediteranean. Totuși, nici răgazarile de la Merano sau Brixen, Bad Reichenhall ori San Remo nu i-au adus alinarea dorită. Deja din anul 1905, episcopul Dessewffy era paralizat și își pierduse uzul vorbirii. Prezența lui Pacha i-a fost binefăcătoare. Prin natura sa veselă și caracterul puternic, tânărul secretar reușea mereu, pe lângă elementara îngrijire datorată superiorului, să îl antreneze în mici exerciții de gândire, să-l binedispună prin glumele sale nenumărate și să îl facă să cânte – lucru pe care, surprinzător, bătrânul episcop nu îl uitase, deși vorbirea îi era total afectată.

Călătorii la Roma, Abbazia, la Marea Adriatică, Arco - în apropiere de lacul Garda, Trento, Viena, Budapesta, Szeged, Timișoara și iar la Budapesta au urmat continuu, fără ca sănătatea episcopului să se restabilească. Această perioadă este una deosebit de grea pentru Augustin Pacha, dar și plină de evenimente. În 1904 a avut ocazia, alături de superiorul său, să meargă la Roma unde, în calitate deținută, de camerier papal, l-a putut asista pe Papa Pius al X-lea la Sfânta Liturghie.

A făcut cunoștință, datorită originii nobiliare a episcopului Alexander Dessewffy, cu mai toate familiile nobiliare bănațene și cu multe din cele de rang înalt din Budapesta și Viena. În timpul sejurului la Abbazia, în fiecare dimineață, la orele 7, secretarul trebuia să-i citească ilustrului său bolnav un capitol din *Imitațiunea lui Cristos* a lui Thomas de Kempis. Faptul era urmat de Sf. Liturghie, celebrată de secretar, la care episcopul doar asista. Între orele 8 și 10 se citea și dicta corespondența. Perioada de până la prânz era rezervată pentru plimbarea pe malul mării, urmată de servirea mesei și de o a doua preumblare, între 14-16. Spre seară erau primiți oaspeții, de regulă unul sau doi. La orele 19 se lua o cină frugală și se juca whist⁶⁰ până la orele 22.00.

Mai puțin cunoscut este faptul că în această perioadă, în care a avut loc un relativ mare val de emigrație spre America, episcopul Alexander Dessewffy a încercat să ia măsuri de stăvilire. Singurul mod adecvat consta în a adresa credincioșilor săi o scrisoare circulară. Cu redactarea acesteia l-a însărcinat pe secretarul său, mesajul având un ecou deosebit, însăși primul-ministru

⁶⁰ Joc de cărți de proveniență anglo-saxonă, larg răspândit în secolele XVIII-lea și XIX.

maghiar, Széll Kálmán, și alți demnitari înalți felicitându-l pe Alexander Dessewffy pentru inițiativă și elocvența inspiratului act publicat⁶¹.

Tot legat de munca de birou este demn de amintit faptul că, în fiecare săptămână, Augustin Pacha, pe lângă treburile de îngrijire și gospodărie a locuinței episcopale – oriunde se afla ea, mai trebuia să se ocupe și de pachetul voluminos de acte ce sosea spre analiză, redactare de răspunsuri și retrimiteri la Timișoara, la episcopul-vicar, Josephus Németh.

Caracterul ordonat și grija pentru detaliu au contribuit ca să se păstreze până azi întreaga descriere a manifestării bolii mult încercatului episcop Dessewffy, narare care se datorează secretarului său, cel care, dealtfel, îl însoțise și asistase neîntrerupt până la decesul petrecut la Budapesta, la 4 decembrie 1907⁶².

Calitățile tânărului cleric vor face ca la vârsta de doar 36 de ani, în 1906, Augustin Pacha sa fie numit canonic onorific⁶³, asesor consistorial⁶⁴, fiind decorat cu ordinul pontifical *Pro Ecclesia et Pontifice*. În epocă, era unul dintre cei mai tineri clerici de rang înalt ai episcopiei de Cenad. Ulterior, din 1911,

⁶¹ ADT, Fond: *Ordines Circulares Csanádiense 1904 1939 [OCCs]*, Scrisoarea Pastorală pentru Anul Nou, I/1904, p. 1-6.

⁶² F. Kräuter, *op. cit.*, p. 29-42.

⁶³ *Canonic* (lat. *canonicus*), membru al unui capitol (lat. *capitulum*). *Capitulul* reprezintă, încă din trecutul îndepărtat al Bisericii Latine, un colegiu de clerici care duc o viață comună, având ca scop practicarea permanentă, cu solemnitate, a serviciilor divine în catedrala sau biserica pe lângă care trăiesc. Capitlurile sunt de două categorii: catedrale sau colegiale. Capitlurile catedrale, pe lângă atribuțiile de cult, se mai constituie și în senat, și consiliu sacerdotal diecezan. În caz de vacanță a scaunului episcopal este posibilă conducerea de către capitolul a diecezei printr-un vicar capitular (de obicei acesta fiind însuși prepozitul). Canonicii au fiecare responsabilități bine stabilite, numărul membrilor unui capitol fiind variabil. Capitolul este condus de un prepozit (lat. *praepositus*). În capitlurile existente în teritoriul vechiului regat medieval maghiar existau chiar doi prepoziți: cel mare și cel mic. Canonicii pot avea clerici subordonați sau subalterni. Pot exista și canonici onorifici, aceștia neavând atribuții. Încă din evul mediu, capitolul avea și rolul de notariat public, redactând acte de vânzare-cumpărare, executând testamente, legalizând acte. De aici și expresia: *locus credibilis*, actele fiind redactate, emise și legalizate de persoane credibile. În timp, și locul în care capitolul își păstra arhiva, a devenit „locus credibilis” (vezi C.I.C. 1917, can. 358 și urm.).

⁶⁴ *Asesor consistorial*, (lat. *asesor consistorialis*) cleric, auxiliar al judecătorului care prezidează Consistoriul Diecezan. Instituția consistoriului, la rândul ei, reprezintă congregația de clerici de cel mai înalt nivel, având atribuții spiritual-administrativ-judecătorești.

i se conferă demnitatea de *Canonicus a latere*⁶⁵, ocupând totodată funcția de cancelar episcopal. Din 1915 primește titlul de prepozit titular de *S. Elisabeth sub arce Scepusiensi*⁶⁶. Ascensiunea viitorului episcop trebuia confirmată, conform uzanțelor vremii, și de suveran, fapt care, fără nici o excepție, s-a și întâmplat⁶⁷.

Secretar al episcopului Csernoch

Lunga boală a episcopului Alexander Dessewffy a făcut ca multe dintre problemele pastorale și chiar administrative să aibă de suferit. Numirea, la începutul anului 1908, a directorului de cancelarie a arhiepiscopiei de la Esztergom, dr. Csernoch János drept episcop de Cenad, nu putea fi decât cea mai bună soluție pentru scaunul episcopal vacant. Destul de tânăr (nou numitul candidat avea 56 de ani), energic, deputat din partea Partidului Poporului, chibzuit, provenind dintr-o familie simplă de agricultori slovaci din Szakolcza, noul ierarh de Cenad nu iubea fastul, ci sobrietatea. Deja în februarie 1908, preconizatul episcop a sosit *incognito* la Timișoara pentru a evalua starea administrației diecezane centrale. În condițiile în care aici nu mai avusese loc, de circa un secol, o consacrare episcopală, cea a episcopului Csernoch a constituit un eveniment deosebit. Ea a avut loc la 10 mai 1908, în Dom, Consacrator principal a fost episcopul de Veszprém, cardinalul Karl von Hornig, secondat de episcopul-vicar Joseph Németh și de episcopul greco-catolic de Lugoj, Vasile Hossu⁶⁸.

O chestiune pastorală serioasă a constituit-o faptul că, datorită bolii episcopului Dessewffy și vârstei deja destul de înaintate a episcopului-vicar Németh, vizitele în parohii pentru conferirea sacramentului Sf. Mir au fost

⁶⁵ *Canonicus a latere*, este un canonic, membru al capitolului catedral, numit „din partea” episcopului diecezan. El se bucură de primirea unei misiuni încredințate de superiorul său, fapt pentru care este înzestrat cu împuterniciri specifice, sau este pur și simplu reprezentantul episcopal în capitol.

⁶⁶ Pentru termenul de *prepozit titular*, vezi nota 3. Denumirea latină de *arcis Scepusiensis* indică orașul slovac de azi Spissky Hrad (magh.: Szepesvár, germ.: Zips). La Spissky Hrad, a funcționat, încă de la sfârșitul sec. al XII-lea, un capitol colegial, iar de la sfârșitul secolului al XVII-lea, și o episcopie.

⁶⁷ ADT, Fond: Ep.AP, Dosar cuprinzând bulele papale de numire episcopală și numirile imperiale în scaunul canonical 1906-1930 și Dosar incluzând jurământul canonical și decrete papale de decorare 1907, 1915, 1926.

⁶⁸ Varga Attila, *Chronica Aulae Episcopalis Timisoaraensis*, Cluj-Napoca, 2006, p. 165-172.

total omise în multe locuri. În astfel de probleme, un om care să cunoască bine parohiile, drumurile, preoții, caracteristicile comunităților locale, era de mare necesitate. Iar episcopul Csernoch, care era total străin de dieceză, l-a numit în calitate de secretar pe preotul Augustin Pacha, ca și în cazul antecesorului său. Călătoriile au început, episcopul și secretarul său parcurgând nenumărate sate și comunități. În această funcție însă, nu doar deplasările în parohii, ci și cele în străinătate sau în afara diecezei, constituiau obligații de serviciu. Roma, Oberamergau sau Kalocsa sunt doar unele dintre cele mai importante. Tocmai un astfel de drum, la înmormântarea arhiepiscopului de Kalocsa, Városov Gyula, în noiembrie 1911, a marcat încheierea colaborării sale cu episcopul Csernoch, acesta fiind ales, la scurt timp, în scaunul metropolitan de Kalocsa. Un episod bizar, dar poate ilustrativ pentru renumele și felul de a fi al lui Pacha, este și cel petrecut la înmormântarea lui Városov. Când s-a deschis cripta și s-a pregătit locul de veci al răposatului episcop, a fost necesară și o intervenție la mormântul episcopului Lonovics, fost episcop de Cenad, ulterior mitropolit la Kalocsa. Cu acea ocazie, Pacha a fost întrebat dacă nu dorește să vadă rămășițele acestuia, secretarul lui Csernoch răspunzând prompt: „Să-l lăsăm mai bine să se odihnească în pace!”⁶⁹. Episodul poate fi explicat prin deprinderea lui Pacha de a nota și înregistra pentru administrație, dar și posteritate, fiecare moment sau lucru legat de dieceză și trecutul ei.

Buna colaborare a lui Csernoch cu secretarul său se vedește și printr-o discuție purtată între ei în timp ce episcopul se mai afla încă la Timișoara. Acesta îi propunea lui Pacha să accepte să devină episcop-vicar de Cenad, în locul deja venerabilului episcop Németh, care nu mai putea să își ajute ierarhul diecezan. În acest sens, Csernoch urma să îi propună Suveranului Pontif numirea lui Pacha în această demnitate. Plecarea lui Csernoch la Kalocsa în 1911, iar după un an, la Esztergom, unde acesta ajunsese deja primat al Bisericii Catolice din Ungaria, a făcut ca numirea lui Pacha să rămână doar în stadiul de proiect⁷⁰.

Cancelar al episcopului Glattfelder

În urma acestei noi vacantări a scaunului episcopal de Cenad, cu reședința la Timișoara, a fost numit la 8 martie 1911, drept nou ierarh, dr.

⁶⁹ F. Kräuter, *op.cit.*, p. 47

⁷⁰ *Ibidem*, p. 45-49.

Julius Glattfelder de Mór, profesor de omiletică, de numai 37 de ani, și prefect de studii al Seminarului Central din Budapesta. Consacrarea acestuia nu a avut însă loc la Timișoara, asemenea celei a antecesorului său. Glattfelder a fost sfințit întru episcop în biserica Universității din Budapesta, celebrant principal fiind Csernoch János, arhiepiscop și mitropolit de Kalocsa, consecratori secundari fiind renumitul orator, Prohászka Ottokar, episcop de Székesfehérvár, împreună cu Vasile Hossu, episcop de Lugoj. După consacrare, intronizarea noului episcop a avut loc la Timișoara, în 27 mai, același an.

Pacha și Glattfelder se cunoșteau – se pare – deja din 1899, când luaseră parte ca și auditori la unele dezbateri aprinse din Parlamentul de la Budapesta, legate de relația dintre Biserică și Stat. Astfel că, la venirea sa în capitala Banatului, episcopul Glattfelder a putut conta pe experiența acumulată, pe parcursul a aproape două decenii, de confratele său Pacha. Ca semn al prețuirii sale, Glattfelder a propus împăratului, la 30 noiembrie 1911, numirea lui Pacha în scaunul de canonic, fapt aprobat de suveran⁷¹. La nici două luni distanță, Glattfelder îl desemna pe Pacha director al cancelariei diecezeane și *canonicus a latere*⁷². Nimeni nu cunoștea dieceza mai bine decât Pacha, experiența administrativă, deseale călătorii pe tot cuprinsul teritoriului aferent și cunoașterea clerului constituind elemente pe care Glattfelder se va baza încă din debutul păstoririi sale.

Anul 1913 a adus și prima călătorie a lui Glattfelder, a fostului profesor de teologie, în noua calitate de episcop, la Roma, la Pontiful Pius al X-lea. Și de această dată, canonicul Pacha este prezent, însoțindu-și superiorul. Vizita lor este una condiționată de starea sănătății Papei. Profitând de faptul că acesta nu-i putea primi, cei doi, alături de arhiepiscopul Várady Lipót, de la Kalocsa, de Vasile Hossu, de la Lugoj, și de abatele Kollányi Ferenc, vor organiza o excursie în sudul Italiei și în Sicilia, la Napoli, Taormina, Sorrento, Amalfi, Pompei, Catania, Syracuse și Palermo. Erau ultimele clipe de pace și de oarecare normalitate dinaintea izbucnirii primei conflagrații mondiale, cea care va duce la sfârșitul diecezei de Cenad, iar episcopului Glattfelder o serie întregă de neplăceri și experiențe amare, finalizate cu plecarea sa definitivă la Szeged⁷³.

⁷¹ Vezi nota 66.

⁷² Vezi nota 64.

⁷³ Varga A., *op. cit.*, p. 191-197 și F. Kräuter, *op. cit.*, p. 51-54.

În anul 1919, în urma divizării Banatului și, implicit, a teritoriului aproape milenarei dieceze de Cenad, între Ungaria, Regatul României și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, s-a impus și reorganizarea administrației bisericești, considerată în epocă a fi doar de natură temporară, rămasă însă definitivă ulterior.

Divergențele dintre administrația românească nou-instalată și episcopul Glattfelder erau de natură profundă. Ele au început cu data cu 3 august 1919, când trupele române au intrat în Timișoara. Toți reprezentanții celorlalte confesiuni, mai puțin cea romano-catolică, au fost prezenți la festivitate în piața, numită de atunci, a Unirii. Deși german de origine, episcopul Glattfelder se considera drept maghiar. Din acest motiv el nu a vrut să marcheze evenimentul în nici un fel, fapt care i-a fost ulterior aspru imputat de noile oficialități. Mai apoi, când un grup de tineri maghiari, între care se afla și capelanul Michael Reibl din Timișoara-Fabric, s-a format, organizând întruniri, situația s-a complicat și mai mult. Oricare le-ar fi fost motivația, asocierea acestora a fost văzută drept o conspirație împotriva autorităților instaurate. În urma acestui fapt s-a declanșat o anchetă, iar capelanul Reibl a fost expulzat în Ungaria. La rândul lor, șvabii bănățeni au început și ei să desfășoare o activitate politică și culturală tot mai accentuată, fapt pe care Glattfelder l-a luat la cunoștință, fără însă a-l aproba sau dezaproba.

Noua situație teritorială și de drept reclama ca episcopii catolici de ambele rituri din Transilvania și Banat să depună jurământul de credință față de suveranul României. Pentru a reglementa cât mai repede starea Bisericii Catolice din România, Sfântul Scaun le cerea episcopilor să facă acest gest fără întârziere. Episcopul Majláth Gusztáv Károly, de la Alba Iulia, a fost unul dintre cei care a înțeles noile imperative, solicitând episcopului Glattfelder să participe împreună la efectuarea actului în fața regelui Ferdinand, la București. Glattfelder era de acord, dar numai cu păstrarea cetățeniei maghiare. El se baza pe faptul că o parte din teritoriile diecezei sale erau în Ungaria, fără a mai aminti că aproape o treime din ele se aflau în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. În plus, pentru Glattfelder, gestul de credință înfățișat Suveranului dinaintea de 1918, intra în conflict cu cel trebuind a fi prestat față de purtătorul altei coroane. Pentru el, aceasta era o serioasă chestiune de conștiință. În situația dată, Glattfelder l-a trimis pe cancelarul său, canonicul Pacha, să negocieze

la București cu Octavian Goga, ministrul cultelor și artelor⁷⁴. Răspunsul acestuia a fost unul clar: jurământul față de regele Ferdinand I era echivalent cu acceptarea cetățeniei române. În această situație, cancelarul Pacha, aflat în poziția de negociator pentru episcopul său, dar și pentru ceilalți episcopi de Oradea, Satu Mare și Alba Iulia, a dat dovadă de un înnăscut simț diplomatic. Căutând să rezolve cât mai corect situația, el s-a adresat arhiepiscopului Marmaggi, nunțiu apostolic din capitala României. Acesta i-a comunicat că în situația dată, Sf. Scaun sugerează îndeplinirea imediată a supunerii față de regele țării.

Situația era cu atât mai complicată, cu cât plata salariilor canonicului, administrației diecezane, a preoților din toate parohiile și a învățătorilor catolici era condiționată de prestarea promisiunii de credință a episcopului față de titularul Casei Regale.

Acest itinerar diplomatico-ecclesial săvârșit între Timișoara, București, Oradea și Alba Iulia s-a finalizat la 19 martie 1921, când episcopul Glattfelder, împreună cu confratele său Majláth, au depus jurământul la București⁷⁵. Cu toate acestea, tensiunile dintre Glattfelder și statul român au continuat, fie la nivel înalt – cu autoritățile centrale, fie pe plan local – cu cele ale județului Timiș-Torontal. Pacha a fost acela care, în tot acest timp, l-a însoțit pe ierarhul Glattfelder, fiindu-i un bun tovarăș de drum, dar mai ales un ajutor în încercările de detensionare a situației și de răzbatere prin sistemul administrativ și politic. Ultimele călătorii au avut loc în iarna lui 1922/1923, când nici Regatul României, dar nici Sfântul Scaun nu mai puteau accepta poziția intransigentă a episcopului Glattfelder în probleme deosebit de importante precum reforma agrară, în redispunerea situației a salariilor clerului și învățătorilor, scutirea studenților în teologie de serviciul militar sau loialitatea ierarhului față de statul român.

În această perioadă, mai exact la 18 februarie 1923, survine decesul arhiepiscopului și mitropolitului de Kalocsa, dr. Várady Lipót Árpád, fost cleric al diecezei de Cenad. Vechi coleg în aula episcopală timișoreană, Pacha

⁷⁴ *Istoria Românilor. Vol. VIII*. București, 2003, vezi capitolul *Regii și guvernele României*, p. 771. Octavian Goga a ocupat scaunul de ministru al cultelor și artelor în guvernul generalului Alexandru Averescu, între 13 iunie 1920 și 13 decembrie 1921.

⁷⁵ ADT, Fond: *Episcop dr. Julius Glattfelder [Ep.JG]*, Dosar cuprinzând acte legate de depunerea jurământului față de regele României - 1921, cf. Varga A., *op. cit.*, p. 191-197, F. Kräuter, *op.cit.*, p. 57-72.

a luat parte la funeralii. La întoarcerea sa de la tristul eveniment, zarurile erau deja aruncate: numirea sa, din partea Sf. Scaun, ca administrator apostolic al părții diecezei de Cenad intrată în componența României, era hotărâtă, fiind transmisă episcopului Glattfelder printr-o scrisoare a nunțiului Marmaggi, de la București, în 17 februarie 1923, actul fiind ulterior publicat în cuprinsul primei circulare emise de Augustin Pacha, la 12 martie 1923, în noua sa calitate de administrator apostolic⁷⁶. În lucrarea despre trecutul diecezei de Timișoara, Juhász Kálmán și Adam Schicht menționează înștiințarea sus citată, arătând că Pacha fusese numit *plena sede ad nutum*⁷⁷, nunțiul precizând că autoritatea administratorului apostolic urma să intre în vigoare cu data de 12 martie 1923⁷⁸. Glattfelder se resemnase cu noua stare de fapt, afirmând într-o discuție cu Pacha: „Așa a trebuit să se întâmple! Pe mine m-ar fi aruncat mai devreme sau mai târziu în închisoare pentru că nu pot sa tac. În nici un caz, nu recomand să se acționeze așa cum am făcut eu. Acest drum nu ne conduce la țel. Încercați să acționați în alt mod”⁷⁹.

Finalul păstoririi lui Glattfelder va mai cunoaște însă un ultim act. Alături de succesorul său Pacha, Glattfelder a mai călătorit încă o dată la București, la 6 februarie 1923, pentru a-și lua rămas bun de la rege. Aceasta a fost dorința sa expresă. Ferdinand I l-a primit, audiența durând o oră, suveranul exprimându-și regretul pentru modul în care această chestiune lua sfârșit.

Printr-o ultimă scrisoare pastorală, datată la 11 martie 1923, Glattfelder s-a adresat părții diecezei de pe teritoriul revenit României. El nu preciza nimic despre succesorul său, încercând doar să-și întărească catolicii în credință și să-și anunțe plecarea⁸⁰. Starea de război fiind încă în vigoare la Timișoara, regula cerea ca scrisoarea să fie aprobată de către cenzură. Prim-procurorul Fehér, cel care a parcurs circulara, a eliminat unele paragrafe din text, care au

⁷⁶ ADT, Fond: OCCs 1923, Scrisoarea circulară VI. / 1923, p. 1-4 (79-82).

⁷⁷ Numire extrem de rară în administrația Bisericii Catolice. Ea se acordă unui administrator apostolic care trebuie să își exercite autoritatea în mod deplin, în folosul Bisericii, într-o episcopie unde, din diverse motive, ierarhul diecezan este împiedicat în păstorie. În 1923, cazul Diecezei de Cenad era perfect aplicabil acestei uzanțe canonice.

⁷⁸ Juhász K., A. Schicht, *op. cit.*, p. 134.

⁷⁹ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 72.

⁸⁰ ADT, Fond: Ep. JG, Dosar cuprinzând scrisori circulare ale episcopului, Scrisoarea circulară V. / 1923, p.1-4 (75-78). Aceasta a fost tradusă din maghiară în germană și publicată în ziarul *Temeswarer Zeitung*, în numărul de duminică, 11 martie 1923, p. 3. Ea mai poate fi regăsită și în ADT, Fond: OCCs 1923.

ajuns însă pe căi necunoscute în atenția presei, fiind publicate. În urma acestui fapt s-a iscat un puternic scandal, autoritățile militare deschizând o anchetă, prefectul județului retrăgând pașaportul episcopului Glattfelder. În aceste condiții, administratorul apostolic Pacha l-a trimis pe canonicul Ludwig von Kayser la București, cu scopul de a solicita legației Ungariei⁸¹ să intervină pentru returnarea actului de călătorie și aprobarea plecării lui Glattfelder. Deși oficialitățile centrale au aprobat imediat deplasarea, cele locale s-au opus, cerând învoire doar în momentul în care tribunalul militar de la Sibiu se va pronunța.

Deja cunoscut în ipostaza sa de diplomat, Pacha a solicitat personal audiență la prefect pentru a clarifica situația. Folosindu-se de apropiata sărbătoare a Paștelui, i-a expus acestuia următorul scenariu: ce s-ar întâmpla dacă Glattfelder ar rămâne de sărbători la Timișoara, deci ar mai emite încă o circulară – lucru obișnuit de altfel – iar populația ar veni în număr mare pentru a-i asculta predicile și liturghiile solemne? Doar greutate și tensiuni! La aceste argumente, titularul administrației, Aurel Cosma, a returnat în decurs de o jumătate de oră pașaportul episcopului Glattfelder, împreună cu autorizația de călătorie. Plecarea lui Glattfelder din Timișoara trebuia să aibă loc în decurs de 48 ore de la emiterea autorizației⁸².

Administrator Apostolic la Timișoara

Începând cu data de 12 martie 1923, în urma retragerii la Szeged a ultimului episcop de Cenad, Julius Glattfelder de Mór, canonicul Augustin Pacha a fost numit *Administrator Apostolic*⁸³ al părții revenite României din

⁸¹ România și Ungaria și-au deschis reprezentanțe diplomatice la nivel de legație începând cu 21 august 1920.

⁸² F. Kräuter, *op.cit.*, p. 72-73.

⁸³ *Administrator apostolic* (lat. *administrator apostolicus*), conducătorul unei *Administraturi Apostolice* sau dieceze. Administratorul apostolic este numit de Sf. Scaun pentru a conduce vremelnice o dieceză până la desemnarea unui episcop diecezan. Administratorul apostolic poate conduce o Administratură, aceasta constituind o formă de organizare administrativ-eceziastică temporară a unui teritoriu. Se constituie administraturi apostolice acolo unde zona nu a mai cunoscut o altă organizare eceziastică superioară proprie, iar Sf. Scaun preconizează întemeierea, la un moment dat, a unei dieceze. Administraturi pot fi organizate acolo unde, din varii motive, suprafața unei dieceze a fost divizată, noua organizare definitivă nefiind încă realizată de Pontiful Roman, singurul ierarh căruia îi este rezervat acest drept în Biserica Catholică.

vechea Dieceză de Cenad⁸⁴. Ca un fapt inedit, prima sa mențiune în noua calitate de administrator apostolic apare pe pagina următoare celei în care era făcută publică circulara de rămas-bun a episcopului Glattfelder, Pacha instalându-l pe Lang Aladár ca paroh în Timișoara IV Josefin⁸⁵.

Debutul păstoririi lui Pacha ca administrator apostolic este unul extrem de marcat de resentimente și contestări. Atât maghiarii, cât și românii vedeau în Pacha un trădător și un oponent al intereselor respectivei nații. Cei dintâi îl taxau ca un vânzător al cauzei lor și conspirator împotriva lui Glattfelder. Românii îl percepeau, dimpotrivă, ca o unealtă a maghiarimii și a lui Glattfelder în România. Germanii din Banat, în schimb, apreciau în Pacha clericul care s-a ridicat din mijlocul lor, năzuind cu toții la așteptări și speranțe destul de mari. Doar sașii transilvăneni, în covârșitoarea lor majoritate protestanți, care până la prima conflagrație mondială se considerau singurii reprezentanți ai culturii germane în arcul intracarpatic, nu întrezăreau cu ochi buni trezirea națională a șvabilor bănățeni, sprijinită de Augustin Pacha, noul lor ierarh romano-catolic.

Foarte mulți clerici, dar și mulți laici, credeau că artizanul expulzării lui Glattfelder din acea perioada nu a fost nimeni altul decât Pacha. Chiar unii ziarști sau tocmai sora lui Glattfelder susțineau acest fapt! Ilustrativ în acest sens este că, la sosirea lui Glattfelder la Szeged, în martie 1923, un grup de preoți l-a întrebat pe episcop dacă zvonul este într-adevăr real. Glattfelder le-a explicat întreaga situație și a adăugat că el însuși l-a propus pe Pacha la Nunțiatura din București, pentru a prelua conducerea Administraturii Apostolice de la Timișoara. Astfel, neliniștea iscată privind persoana lui Pacha a luat sfârșit la Szeged. În țară, același a trebuit să mai îndure însă articole defăimătoare, precum cele ale ziaristului Milotai care, la mijlocul anilor '30, se mai „preocupa” încă de cele întâmplate cu mai bine de un deceniu în urmă. La semnalarea lui Pacha, Glattfelder i-a scris atunci gazetarului și i-a arătat eroarea pe care o făcuse, dând crezare unui zvon neprobat documentar⁸⁶.

Prima scrisoare pastorală a administratorului apostolic Augustin Pacha, cea din 12 martie 1923, a fost redactată și publicată în limba latină. Nu în maghiară, germană ori română, ci în limba oficială a Bisericii Catolice, fapt

⁸⁴ *** *Schematismus Cleri Administraturae Apostolicae super partem Dioecesis Csanadensis in Rumenia existentis pro Anno Domini 1927*, Timișoara, 1927, p. 3-4 și în A. P. Petri, *op. cit.*, p. 1405-1406.

⁸⁵ *Temeswarer Zeitung*, numărul de duminică, 11 martie 1923, p. 4.

⁸⁶ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 75-76, 79.

care nu putea lăsa loc la nici un fel de interpretări. Textul deplângea scindarea vechii dieceze de Cenad tocmai în pragul împlinirii a 900 de ani de la fondarea ei. Se explica noua situație administrativă, era precizată jurisdicția episcopului Glattfelder asupra părții teritoriului diecezan rămasă în Ungaria, precum și cea a lui P. Rafael Rodic O.F.M., asupra Administraturii Apostolice nou create la Becicherecul Mare (azi Zrenjanin, Serbia), în Iugoslavia⁸⁷.

Numirea lui Pacha în această deosebit de importantă și grea poziție a fost una extrem de abilă. Era necesară o persoană care, prin acțiunile și modul de păstorire din acel moment, nu mai dădea ocazie la comentarii privind favorizarea uneia sau alteia dintre națiuni, să nu poată fi acuzată de partizanat față de interesele maghiare, să respecte suveranitatea României și, nu în ultimul rând, se aștepta din partea Sf. Scaun ca ierarhul bănățean să nu mai implice Biserica în diferendele de orice fel dintre România și Ungaria⁸⁸.

În contextul primei sale călătorii la București, Pacha a putut observa la fața locului poziția autorităților centrale față de numirea sa și situația Bisericii Catolice din Banat. Ferdinand I l-a primit cu respect la 1 mai 1923, dar și cu o oarecare rețineră. Pacha i-a prezentat omagiile și l-a asigurat de fidelitatea întregii administraturi, a clerului și credincioșilor, conform uzanțelor. Regele i s-a adresat direct: „Nu aveți voie să faceți ochi dulci Ungariei, cum a făcut-o antecesorul Dumneavoastră!”⁸⁹ Suveranul accentua acest fapt, știind mai ales că și Glattfelder fusese de origine germană. Ulterior a mai adăugat: „Catolicii sunt în minoritate. Ei trebuie să se adapteze, deoarece majoritatea este nerăbdătoare!”⁹⁰ După audiență, ierarhul bănățean l-a contactat pe Ionel Brătianu, primul ministru al țării. Acesta i-a spus lui Pacha: „Șvabii au vrut în Ungaria să devină unguri. Acum ei trebuie să devină români în România. Dacă nu vor să facă aceasta pe căi pașnice, atunci statul are sute de metode prin care să îi forțeze s-o facă!”⁹¹.

Primul eveniment de rezonanță la care noul administrator apostolic a participat, având un rol deosebit, a fost cel al jubileului de 200 de ani de la primele colonizări ale șvabilor în Banat, serbat la 9 septembrie 1923. În fața

⁸⁷ ADT, Fond: OCCs 1923, Scrisoarea circulară VI. / 1923, p. 1-4 (79-82).

⁸⁸ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 79-80.

⁸⁹ *** *Chronica Aulæ...*, p. 242.

⁹⁰ *Idem.*

⁹¹ *Idem.*

statuului Sfintei Treimi din Piața Unirii, monument ridicat în amintirea victimelor ciumei din 1738-1739, Pacha a ținut o Sfântă Liturghie de mulțumire, care s-a bucurat de participarea a 70.000 de oameni. Care alegorice, călăreți, fanfare și coruri din întreaga dieceză au defilat pe străzile orașului. Cu această ocazie, întâi-stătătorul diecezei a ținut o predică cu un deosebit ecou între germanii bănățeni⁹². Era pentru prima dată când aceștia auzeau un ierarh ridicat din rândurile lor cum le vorbește despre jertfele și greutățile străbunilor, despre credința pe care au moștenit-o din țara de origine, despre datoria de a munci și de a duce mai departe strădaniile celor dintâi coloniști. Impactul asupra auditoriului a fost unul deosebit. Doar ziarele sașilor din Transilvania dezavuuau discursul, afirmând că Pacha nu este decât un alt exponent al intereselor revizioniste ungare, ascuns în blana de oaie a trezirii naționale a șvabilor bănățeni⁹³.

Deloc întâmplător, drept consecință, în octombrie 1923 a sosit rândul Regelui și primului ministru să facă o vizită în Banat. Cu această ocazie, administratorul apostolic Pacha l-a primit pe Suveran în Dom (catedrala catolică din Timișoara). La început, intenția sa a fost de a-i prezenta omagiile sale în limba germană, adică tocmai în limba maternă a ilustruului oaspete. Dar, la sfatul apropiaților, Pacha a luat cuvântul în limba oficială a statului. Imnul regal a fost însă cântat de cor, în limba germană, ceea ce l-a mișcat vizibil, până la lacrimi, pe Monarh. Călătoria sa a continuat în localități cu o populație în covârșitoare proporție germană, în sate precum Biled, Lovrin și Șandra (jud. Timiș-Torontal). Ferdinand I era pretutindeni însoțit de Ionel Brătianu. În calitate de ierarh catolic al Banatului, Pacha a făcut parte din suita oficială. Cu această ocazie, oaspeții de vază au putut constata bogăția zonei și hărnicia localnicilor. Iar părerea lor despre Pacha și Biserica Catolică s-a schimbat totalmente. Chiar viitorul episcop Pacha mărturisește în cronica aulei episcopale, elaborată în proprie redactare, faptul că, din acel moment, Suveranul și-a revizuit total atitudinea față de el. Audiențele sale la București au avut o altă consistență. Ionel Brătianu i-a solicitat ierarhului să nu mai vină în Capitală însoțit cu interpret. Aceasta chiar dacă Pacha știa încă prea

⁹² A. Pacha, *An das Schwäbische Volk des Banates. Festpredigt, gehalten am 9. September 1923., anlässlich der 200-jährigen Jubelfeier in Temesvar*, Timișoara, 1923, p. 1-8.

⁹³ *** *Chronica Aulae Eppiscopalis Temesvár-Timișoara 1860-1943 (1954)*, p. 241-242, manuscris păstrat în cadrul Ordinariatului Episcopal Romano-Catolic de Timișoara.

puțin românește, iar germana lui Brătianu nu era prea exersată. Chiar și clerul ortodox, se afirmă în deja amintita cronică, și-a schimbat simțitor atitudinea în contactele cu liderul spiritual al catolicilor din Administratura de Timișoara⁹⁴.

Înterupând șirul narării unor date și evoluții din viața diecezei și a ierarhului, ne vom apleca și asupra unor alte componente, mai precis cele spirituale și organizatorice ale personalității celui evocat. Fiind un cleric cu o puternică chemare spre viața spirituală și organizarea pastorației credincioșilor, acesta a inițiat în perioada 1924-1928, patru mari „campanii” misionare: 1924-1925, 1925-1926, 1926-1927 și 1927-1928. Misiunile populare constau din liturghii cu predici ținute în comunitățile catolice de călugări aparținând unor diferite ordine, celebrări liturgice completate cu devoțiuni sau alte manifestări. Fiecare grup lingvistic avea persoane consacrate vorbitoare ale limbii materne. Se dorea creșterea nivelului religios și adâncirea vieții spirituale a credincioșilor. Augustin Pacha a reușit, astfel, să organizeze atari manifestări misionare în 139 parohii și 60 filiale. Au fost destule localități în care Pacha s-a deplasat personal și a asistat la respectivele misiuni, chiar vorbind adeseori localnicilor.

Tot în cadrul vieții spirituale, Pacha se remarcă în această perioadă prin călătoriile sale pentru conferirea sacramentului Sf. Mir. Deși nu era consacrat încă episcop, el a primit de la Sf. Scaun autoritatea de a conferi acest sacrament și dreptul de a purta *pileolus*-ul, acel acoperământ al capului, de culoare roșie, care este specific episcopilor catolici. Pacha a miruit pentru prima dată în localitatea natală, Măureni, în timp de 5 ani reușind să parcurgă 120 parohii și 47 filiale și să miruiască 48.690 de tineri credincioși⁹⁵. Aceste ocazii s-au interferat cel mai adesea cu vizitele canonice, dar și cu reunirea clerului propriu din dieceză, sub formă de întâlniri. Pentru a fi aproape de credincioși și a face cunoscută acestora direcția sa spiritual-pastorală, administratorul apostolic a participat la cele mai diverse evenimente din comunități, începând cu consacrarea bisericilor și terminând cu sfințirea steagurilor diverselor coruri sau asociații religioase locale.

Două întâmplări, una deosebit de trisă, urmată de alta cu puternice valențe simbolice, au marcat, în 1924, respectiv 1925, viața clericului și omului

⁹⁴ *Ibidem*, p. 242-243.

⁹⁵ *** *Rückblick auf die ersten fünf Jahre der Temesvarer Apostolischen Administratur*, Timișoara, 1928, p. 8-12.

Pacha, dar și pe cea a Bisericii Catolice din Banat. Prima a fost cea a morții, la vârsta de 66 de ani, pe 15 noiembrie 1924, a fratelui său, Ștefan Pacha, abate titular și paroh în Timișoara Fabric. Acesta s-a stins din viață datorită unui cancer la stomac. Mama, nonagenară, și sora sa, Anna, necăsătorită, împreună cu Augustin, i-au stat alături până în ultima clipă. Ulterior, Elisabetha și Anna Pacha s-au mutat în palatul episcopal. Despre fratele său, Augustin Pacha mărturisea, printre altele că: „...după ce am ajuns Ordinarius⁹⁶-ul său, ascultarea și reverența sa față de mine erau atât de adânci, încât uneori acest lucru aproape că îmi provoca durere”⁹⁷.

Evenimentul marcant al anului 1925 a fost proclamarea de către Sfântul Părinte Papa a anului sfânt. Cu această ocazie, administratorul apostolic Augustin Pacha a organizat un mare pelerinaj la Roma, împreună cu un numeros grup de credincioși din dieceză. Cu această ocazie, problema limbilor vorbite și a celei oficiale a fost tranșată, spre mulțumirea tuturor, de însuși Papa. Solicitându-l pe Pacha să traducă, de pe podiumul tronului papal, discursul pontifical pe seama pelerinilor bănățeni, Suveranul Pontif a putut vorbi în latină, iar Pacha a tălmăcit totul în germană și maghiară. Mulți se temeau că Penescu⁹⁸, trimisul român pe lângă Sf. Scaun, va protesta din cauza faptului că nu s-a glăsuț și în limba română, însă se pare că diplomatul a înțeles mai bine situația, trecând totul cu vederea⁹⁹.

O ocazie deosebită, la care Pacha a participat, a fost sfințirea „Banației”, un institut de învățământ catolic pentru tineretul german, la care ordinariatul diecezan din Timișoara a contribuit în mod substanțial și financiar, dar și

⁹⁶ *Ordinarius*-ul este clericul care ocupă funcția de întâi-stătător al unei dieceze, administraturi apostolice sau al unei alte forme similare de organizare ecleziastică, de confesiune catolică. În afară de pontiful roman, *ordinarii* sunt episcopii, administratorii apostolici, vicarii generali și vicarii episcopali (cf. C.I.C. 1983 Can. 134 - §1,2).

⁹⁷ *** *Chronica Aulae...*, p. 245

⁹⁸ Dimitrie C. Penescu, primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Regatului României pe lângă Sfântul Scaun începând de la 12 iunie 1920, data prezentării scrisorilor de acreditare. În epocă, România era reprezentată pe lângă Sfântul Scaun, la nivel de *legație* (cf. www.mae.ro accesat în 10 iunie 2009). Ion Dumitriu-Snagov vorbește despre tânărul teolog Vladimir Ghika, monsignior-ul martir de mai târziu, și frate al fostului ministru plenipotențiar român la Roma, Dimitrie Ghika, ca de primul reprezentant diplomatic român pe lângă Sfântul Scaun începând cu 28 septembrie 1918 (Ion Dumitriu-Snagov, *România și Vaticanul. Relații diplomatice 1918*, București, 1993, p. 3-4.).

⁹⁹ *** *Chronica Aulae...*, p. 246.

printr-un personal de o înaltă pregătire profesională. Ideea lui Pacha era de a crea o școală unde tineretul german să fie format pentru a evita trimiterea sa la perfecționare în instituțiile săsești, protestante, din Transilvania. Din discursul episcopului reiese clar intenția sa de a dăruii națiunii sale o pepinieră pentru făurirea intelectualității proprii: „Să se ridice o mare casă, în care limba maternă, atât de vechile obiceiuri ale părinților noștri, să fie cultivate și date mai departe în mod deosebit. Să fie aceasta o casă impunătoare, în care preotul, învățătorul, medicul și avocatul să fie crescuți și educați, ei și tot ceea ce ține de inteligența șvăbească. Visul părinților noștri a durat mult – 200 de ani. Acum însă, s-a sfârșit, el este împlinit, în fața noastră ridicându-se casa cea impunătoare, frumoasa mireasă a poporului german. Cred în învierea acestui popor. Dar pentru ca pietrele acestea să devină vii, trebuie ca spiritul strămoșilor noștri să pătrundă aici”¹⁰⁰.

În același an 1926, administratorului apostolic de Timișoara va efectua primul său voiaj transatlantic, din încredințarea Conferinței Episcopilor Catolici din România. Între 19-27 iunie a fost organizat în Statele Unite, la Chicago, Congresul Euharistic Internațional. Călătoria a durat din 31 mai până în 1 august, Pacha deplasându-se de la Timișoara la Szeged, Budapesta, Viena și până la Hamburg. De aici s-a îmbarcat pe vaporul „Albert Ballin”, împreună cu mai mulți clerici diecezani, dar și în tovărășia cardinalului Michael Faulhaber de la München.

Peregrinarea în Statele Unite a avut și un scop practic: după congresul euharistic, Pacha s-a folosit de ocazie și i-a vizitat pe germanii și maghiarii emigrați în America între 1900-1914, din Banat și întreaga dieceză de Cenad. În acest context a vizitat comunitățile din New York, Buffalo, Detroit, Saint Louis, Cincinnati, Cleveland, Philadelphia și Washington. Peste tot, înaltul cleric bănățean a fost primit cu mare bucurie, emoție și fast. Pacha le-a vorbit foarte mult despre zona natală, despre casă, biserică și cimitirul strămoșilor. În cinstea oaspetelui s-a organizat la Chicago, de către cei emigrați, un mare banchet cu participarea a 400 de persoane. La Cleveland, Pacha a sfințit o imensă sală de întâlniri pentru șvabii din Banat și Bačka (maghiară: Bácska, germană Batschka, regiune situată azi în Serbia), stabiliți în oraș. După

¹⁰⁰ A. Pacha, *An das Schwäbische Volk des Banates. Festpredigt, gehalten am 29. August 1926., anlässlich der Einweihung des Schülerheimes „Banatia“ in Temesvar*, Timișoara, 1926, p. 1-8, și la Juhász K., A. Schicht, *op. cit.*, p. 136.

model „american”, narează ierarhul bănăţean în *Chronica Aulæ*, germanii și maghiarii, deveniți americani prin adopție, vroiau să îi recompenseze fiecare „serviciu” sau să îi dăruiască bani din diferite motive. El nu a acceptat totuși, considerând nepotrivit gestul, deși spunea că, pentru diversele opere de caritate de acasă, acele sume ar fi reprezentat o adevărată mană cerească.

Călătoria de întoarcerea s-a făcut pe vasul „Reliance” pe durata a 13 zile. Ajuns la Hamburg, Pacha a vizitat apoi Berlinul și Stuttgart-ul. Peste tot a folosit ocazia pentru a stabili legături și cunoștințe folositoare diecezei sale¹⁰¹.

Un aspect deosebit de important al activității organizatorice și pastorale a lui Pacha a fost și grija sa față de învățământ. Între 15-26 martie 1927, administratorul s-a aflat în deplasare la Roma, pentru audiența *ad limina*¹⁰². Situația școlilor confesionale era una complicată. Conform noii legi a învățământului, în școlile întreținute de ordinele călugărești, profesorii care predau trebuiau să susțină un examen de limba română pentru a putea primi autorizația de predare, iar o parte din materii trebuiau expuse elevilor numai în limba statului. Într-o astfel de situație, multe dintre cadrele didactice nu reușeau să obțină autorizația, școlile fiind amenințate cu închiderea, iar elevele surorilor de Notre Dame, fie ele germane, fie maghiare, nu ar mai fi putut frecventa cursurile. Doar Liceul Piarist, care până atunci avuse ca limbă de predare maghiara, a adoptat româna, deși călugării-profesori erau maghiari în marea lor majoritate. Regula ordinului le prescria comunicarea în limba oficială, fapt care i-a determinat să adopte fără opoziție această normă. Pentru a obține ca școlile surorilor de Notre Dame să poată beneficia de predare în limba maternă a majorității elevelor, Pacha a depus, împreună cu însoțitorii săi pe durata vizitei *ad limina*, susținute eforturi de natură diplomatică la cei mai influenți cardinali din Curia romană. Era tocmai epoca în care se finalizau negocierile cu privire la încheierea Concordatului dintre România și Sfântul Scaun. Astfel, datorită ierarhului menționat, a deputatului Franz Kräuter, dar și a prepozitului capitlului de Timisoara, Franz Blaskowitsch, administrația

¹⁰¹ A. Pacha, *Reminescentiae... 1710-1943*, p. 158, manuscris în ADT, în *** *Chronica Aulæ...*, p. 246-247 și F. Kräuter, *op. cit.*, p. 91-92.

¹⁰² Vizita și audiența *ad limina* constituie o practică și o obligație a episcopilor catolici, din lumea întreagă, de a face periodic un pelerinaj la Roma, la mormintele sfinților apostoli Petru și Paul. În cadrul vizitei la Vatican, episcopii sunt primiți în audiență de către Sfântul Părinte Papa, fiecare trebuind să prezinte un raport asupra situației diecezei pe care o conduce. Episcopii europeni sunt obligați să repede vizita *ad limina* o dată la cinci ani.

de pe colina Vaticanului a preluat solicitarea bănătenilor, ea având câștig de cauză la masa tratativelor purtate cu factorii politici de la București¹⁰³.

Administrator Apostolic și episcop titular de Lebedo

În anul 1927, la data de 27 mai, resimțindu-se tot mai mult necesitatea instalării unui episcop rezident în teritoriul *Administraturii Apostolice de Timișoara*, canonicul Augustin Pacha este consacrat în Domul din Timișoara de către nunțiul apostolic de la București, arhiepiscopul Angelo Maria Dolci, arhiepiscop-titular de Hyeropolis¹⁰⁴, co-consacratori fiind episcopii Majláth Gusztáv Károly al Transilvaniei, și cel greco-catolic de Lugoj, Alexandru Nicolescu, ultimul fiind un mai vechi prieten al lui Pacha¹⁰⁵. Noul ierarh a primit titulatura de episcop de Lebedo¹⁰⁶. Conform uzanței Bisericii Catolice, înainte de consacrare, candidatul trebuia să depună jurământul de credință față de Suveranul Pontif și de Biserică. Pacha a prestat cele convenite la București, în prezența nunțiului apostolic sus amintit, la 3 mai 1927. Pe drumul de întoarcere s-a oprit la Alba Iulia, pentru a fi prezent la jubileul celor trei decenii de episcopat al contelui Majláth¹⁰⁷. Călătoria lui Pacha a avut acest traseu dinainte stabilit, pentru a-i putea astfel invita pe cei doi înalți clerici să definitiveze sfințirea sa la Timișoara.

Evenimentul consacrării episcopale a fost unul deosebit. Un astfel de eveniment festiv mai avusese loc cu aproape două decenii în urmă în capitala Banatului. Populația orașului a avut ocazia să ia parte la o sărbătoare mai rar întâlnită. Ziarele au descris cu lux de amănunte festivitățile, consacrand

¹⁰³ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 92.

¹⁰⁴ *** *Gedenkblätter an die Bischofsweihe des Apostolischen Administrators Augustin Pacha, Timișoara, am 15. Mai 1927*, Timișoara, 1927, p. 5-6.

¹⁰⁵ *** *Rückblick auf die ersten...*, p. 21.

¹⁰⁶ Conform uzanțelor numirii episcopale în Biserica Catolică, episcopii titulari sunt aceia care nu dețin o dieceză, sunt auxiliari sau coadjutori ai altor episcopi, ori sunt meniți serviciului diplomatic al Sf. Scaun Apostolic al Romei. Ei primesc titlul de episcop al unei episcopii dispărute, foarte adesea „*in partibus infidelium*” (în părțile necredincioșilor), dar nu numai. Dieceza de Lebedo a ființat în Asia Mică, teritoriile ei aflându-se în vecinătatea orașului Efes. Numele ei latin: *Lebedus*. Un alt, mai cunoscut, episcop titular de Lebedo a fost Vasile Cristea (1906-2000), episcop greco-catolic, activ la Roma în diplomația Sf. Scaun; *ADT*, Fond: *Ep.AP*, Dosar cuprinzând bulele papale de numire episcopală și numirile imperiale în scaunul canonical 1906-1930.

¹⁰⁷ Știre apărută în *Banater Deutsche Zeitung*, Timișoara, 9, nr. 96 din 4 mai 1927, p. 4.

pagini întregi ceremoniilor¹⁰⁸. Candidatul a fost condus de la palatul episcopal la catedrală (Domul din Piața Unirii), procesiunea incluzând un larg traseu pe străzile cartierului Cetate, mai precis prin Piața Sf. Gheorghe, Libertății, reședința episcopală ortodoxă sârbă, Piața Unirii, de aici intrându-se în Dom. Predica nou consacratului episcop a fost redactată și citită în patru limbi: latină, pentru nunțiu și cler, română, ca limbă oficială și pentru oficialități, urmate de germană și maghiară. Mama lui Pacha, deja nonagenară, a asistat la toată ceremonia, episcopul mergând la sfârșitul consacrării spre locul unde se afla aceasta, pentru a-i cere binecuvântarea.

Odată cu sfințirea întru episcop a lui Augustin Pacha s-a rezolvat o problemă spinoasă de natură pastorală, resimțită între 1923-1927: aceea a hirotonirii preoților diecezani. Antecesorul său, Julius Glattfelder, mai sfințise trei ultimi preoți în chiar ziua plecării sale, pentru ca mai apoi nimeni să nu mai să aibă calitatea de a înzestra dieceza cu clerul atât de necesar. Singura contradicție dintre Pacha și Glattfelder se iscase tocmai din acest motiv: după 1923, Glattfelder dorea să sfințească, la Szeged, și preoții arondați Administraturii din Timișoara. Din rațiuni politice și tactice, noul episcop nu a acceptat, pentru a nu fi acuzat, el personal și Biserica păstorită, de colaborare cu Ungaria. Din acest motiv, toți preoții bănățeni au fost hirotoniți în perioada amintită de Emericus Bijelik, episcopul de Oradea. Ulterior, după trecerea acestuia în neființă, Pacha a întreprins un gest similar între 1927-1930, sfințind preoții pentru dieceza vecină¹⁰⁹.

Din 1928, Pacha se bucura de renumele de a fi dobândit titulatura de *Doctor honoris causa* al Facultății de Teologie Catolică a Universității din Münster, Westfalia (Germania). Distincția i-a fost conferită pentru merite deosebite în domeniul pastorației și pentru măsurile de revigorare și edificare a identității culturale și spirituale a șvabilor bănățeni¹¹⁰. Colaborarea desfășurată cu institutele catolice germane i-a fost ulterior imputată drept conlucrare cu

¹⁰⁸ *Banater Deutsche Zeitung*, Timișoara, 9, nr. 107 din 15 mai 1927, p. 1,3-4, la care se adaugă suplimentul *Unser Festtag zur Weihe Sr. bischöfl. Gnaden Augustin Pacha*, p. 9-11, în *Temesvári Hírlap*, 25, nr. 108, 17 mai 1927, nr. 108, p. 1-2, *Temesvarer Zeitung*, 76, nr. 109, 17 mai 1927, p.1-6, *La Croix*, numărul din 10 iunie 1927, cu articolul *Lettre de Roumanie. L'union de l'Église et de l'Etat ou le Concordat avant la lettre*, f. p., *Vasárnap*, Arad, XI, nr. 10, 15 mai 1927, p. 1-2.

¹⁰⁹ *** *Chronica Aulae...*, p. 231, 252-253.

¹¹⁰ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 93-94.

organisme pangermane și naziste. Cert este că o atare cooperare cu astfel de instituții nu a existat, titlul său academic fiind recunoscut și de statul român¹¹¹.

După sfințirea ca episcop, Pacha a dorit să își exprime din nou recunoștința față de localitatea sa natală. Edificiul bisericii din Măureni fusese ridicat în 1819 și nu a fost niciodată consacrat, ci numai binecuvântat și dat în folosul cultului. După o renovare mai serioasă și înfrumusețarea turnului cu un coif mai înalt, lucrări realizate cu ajutorul fiilor satului emigrați în America, episcopul Pacha a târnosit, la 6 mai 1928, biserica în care fusese botezat¹¹². A revenit cu drag acasă cu diverse ocazii: sfințirea monumentului eroilor, miruiri sau chiar conferirea Primei Sfinte Împărtășanii.

Călătoriile sale în afara granițelor țării din această perioadă au fost efectuate cel mai adesea în interesul administraturii apostolice și a pastorației. Între 1929-1933 se va deplasa anual la Karlsbad, din motive de sănătate. Aici se va întâlni adesea cu înalți clerici, cunoscuți din tinerețe. Un interesant episod cu valențe mistice îl constituie voiajul, în vara lui 1928, de la Karlsbad la Konnersreuth, la renumita stigmatizată vizionară Therese Neumann¹¹³. Întâlnirea sa cu aceasta, de altfel o persoană cu manifestări spirituale recunoscute drept veridice de Biserică, a fost una șocantă. Pacha a sosit vineri, fiind martorul unei deosebite manifestări a celei posedând forțe miraculoase. Parohul local a așezat mâna stângă a femeii în cea a lui Pacha. Apoi a început a o întreba dacă este obosită, cum se simte și dacă o doare ceva. Ea i-a răspuns imediat: „Obosită! Durerea lui doare!” La aceasta parohul a adăugat: „Resl, aici mai este cineva!”, la care cea în cauza a răspuns imediat că: „Știu, un preot, un preot mare!”. După aceasta, ea se adresă direct episcopului: „Tu ai mult de lucru. Dar cui îi dă Bunul Dumnezeu de lucru, pe acela îl și ajută. Tu predici adevărul, nu precum celălalt.” Prin „celălalt” se referea la un sceptic pastor protestant, care o vizitase cu o zi înainte. După aceasta, ea a adăugat imediat: „Există un singur adevăr!” și apoi: „Tu ești singurul episcop

¹¹¹ ADT, Fond: *Ep.AP*, Dosar cuprinzând corespondența cu privire la jubileele sacerdotale ale episcopului Pacha, decorații și omagieri, documente: Diploma de conferire a titlului de doctor *honoris causa*, precum și recunoașterea acesteia de către Ministerul Cultelor și Artelor, cu nr. 19.567 din 18 mai 1928 (pe ultimul act apare, în lipsa ministrului de resort, semnătura lui Zenovie Păclișanu, funcționar ministerial, istoric și preot greco-catolic).

¹¹² A. Pacha, *Andenken an die feierliche Einweihung der Kirche meiner Geburtsgemeinde Moritzfeld*, Timișoara, 1928, p. 1-9.

¹¹³ *** *Chronica Aulae...*, p. 256.

de Timișoara.” Această ultimă propoziție, cu un conținut poate prea greu de pătruns și mult prea șocant, nu a fost-o niciodată amintită de Pacha, deși ea era adesea vehiculată, drept reală, în cercurile clericale, în anii următori celui de-al doilea război mondial¹¹⁴.

După concediul efectuat în 1929 la Karlsbad, Pacha va călători la Münster pentru a mulțumi personal Senatului Universității pentru titlul de *doctor honoris causa*. În fața corpului profesoral și a studenților a susținut câteva comunicări legate de istoria și tradițiile șvabilor din Banat, stârnind ecou și renume prin stilul oratoric și personalitatea sa distinctă¹¹⁵.

În toți acești ani, pe plan intern, viața Bisericii Catolice de ambele rituri era marcată de o chestiune de maximă importanță: negocierea, redactarea și intrarea în vigoare a Concordatului dintre Regatul României și Sfântul Scaun. Actul diplomatic fusese dezbătut și finalizat deja în 1927, cu puțin timp înaintea morții regelui Ferdinand. În vara lui 1930, nunțul Angelo Maria Dolci l-a solicitat pe Pacha să vină la București pentru unele chestiuni importante. Reprezentantul Sfântului Scaun avea încredere în cunoștințele de latină ale lui Pacha, cerându-i să redacteze diplomele fundamentale pentru fiecare dieceză nou înființată: cea latină, de Timișoara, cea greco-catolică, de Maramureș, și unificarea, *aeque principaliter*, a celor de Oradea și Satu Mare. Din pricina menționatei călătorii la Karlsbad, Pacha nu a putut da curs invitației survenite din Capitală¹¹⁶.

Primul episcop diecezan cu titlul de Timișoara

Un următor moment deosebit de important în viața lui Augustin Pacha a fost cel al întemeierii Diecezei de Timișoara, la 5 iunie 1930. Actul acestei măsuri a fost remis Curiei episcopale locale de către Nunțiatura Apostolică la 15 august 1930, mai precis, la 900 de ani de la întemeierea vechii Dieceze de Cenad, a cărei succesoare directă devenea astfel. La 16 octombrie, Augustin Pacha este numit episcop diecezan de Timișoara, fiind primul ierarh catolic ce a purtat vreodată acest titlu¹¹⁷. Întronizarea sa a avut loc la 29 noiembrie 1930,

¹¹⁴ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 118-119.

¹¹⁵ *** *Chronica Aulae...*, p. 257.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 258.

¹¹⁷ *L'Osservatore Romano*, anul 70, Città del Vaticano, vineri 17 octombrie 1930, nr. 243 (21.343), p. 1.

în Domul din Timișoara¹¹⁸. În același an este decorat cu ordinul „Coroana României” în rang de ofițer major, iar între 1939 și 1944 ocupă demnitatea de senator perpetuu¹¹⁹.

Un element care a surprins în epocă a fost cel al denumirii: Dieceza de Timișoara. Deși două treimi din teritoriul vechii episcopii de Cenad a revenit României, inclusiv localitatea Cenad, scaun al vechilor episcopi medievali, denumirea a fost total abandonată. Astfel, s-a ajuns la un compromis util părților implicate: Ungaria rămânea cu vechiul nume, căruia i se adăuga și cel al orașului Szeged, iar România dobânda o dieceză cu o titulatură care nu mai avea nimic din trecutul sus amintit. În lista diecezelor, redată în textul Concordatului, Timișoara apare situată pe locul secund, recunoscându-i-se vechimea și automat statutul de ”moștenitoare” directă a diecezei de Cenad.

Cunoscând situația economică grea din anii crizei economice mondiale (1929-1933), episcopul Pacha s-a limitat la o foarte modestă sărbătorire a fondării noi dieceze și a numirii sale ca episcop de Timișoara. Festivitatea a avut loc într-o zi de lucru, astfel ca un număr cât se poate de mare de preoți să poată veni la Timișoara. Partea de început a predicii sale a fost formulată în limba română, textul fiind unul emoționant, dar și plin de tact, constituind o paralelă între patria pământească și cea cerească. Cea dintâi fiind România, împreună cu suveranul ei, față de care, fiecare credincios era dator cu totala dragoste și fidelitate¹²⁰. Masa festivă pentru întregul cler s-a servit la Seminarul Teologic. Cu o oarecare notă de tristețe, episcopul nota în legătură cu ziua de 29 noiembrie: „Astfel am devenit eu primul episcop de Timișoara, unul care n-a mai avut până la sine nici un fel de înaintași”¹²¹.

Anterior intronizării sale drept prim episcop cu titlul de Timișoara, Pacha a trebuit să depună jurământul de fidelitate față de instituția regalității. Ceremonia s-a desfășurat la București, în ziua de 25 noiembrie 1930. Pacha a prestat jurământul față de Carol al II-lea, alături de primul episcop de Maramureș, Alexandru Russu și de nou numitul episcop de Oradea Mare-Satu

¹¹⁸ Juhász K., A. Schicht, *op. cit.*, p. 137-139.

¹¹⁹ A. P. Petri, *op. cit.*, p. 1406. Trebuie menționat faptul că, în epocă, înalții ierarhi erau cu toții membri de drept ai camerei superioare (Senatul) a Parlamentului.

¹²⁰ ADT, Fond: OCT 1930, Scrisoarea circulară din 29 noiembrie 1930, cuprinzând predica rostită de episcopul Pacha cu ocazia intronizării sale ca episcop de Timișoara, p. 1-6 (151-156).

¹²¹ *** *Chronica Aulae...*, p. 258, 260.

Mare, Ștefan Fiedler, fost vicar general de Timișoara¹²².

Evenimentul întemeierii diecezei de Timișoara și al atestării sale ca ierarh fusese precedat de un lung proces de negocieri, desfășurate uneori și în culise. Problematika nu a fost aceea a desemnării lui Pacha la Timișoara, așa cum ne-am fi așteptat în mod obișnuit, ci aceea a înscăunării ca episcop de Oradea Mare-Satu Mare, unite *aeque principaliter*. Fixarea lui Pacha în acest reunit scaun al celor două dieceze, destul de problematice organizatoric, poate mai dificile decât cea de Timișoara, datorită aceleiași duble chestiuni a naționalităților și limbilor materne, a fost poate cea mai bună opțiune pe care, atât Sf. Scaun, prin nunțiatul din București, cât și guvernul român o considerau drept viabilă. Pentru simplul motiv că Pacha era văzut deja ca un personaj cu care se putea discuta, un cleric loial Bisericii, credincioșilor, dar și statului, cu care nu îi plăcea să intre în conflict. Dimpotrivă, a reieșit clar că se manifesta deschis dezbaterilor de orice fel, purtate spre binele Bisericii și al propriilor credincioși. La toate acestea se mai adăuga interesul statului român de a avea un lider carismatic în zonă, un ierarh care să-i poată sensibiliza pe șvabii sătmăreni și bihoreni la o identitate națională germană, îndepărtându-i astfel de efectele maghiarizării practicate până atunci. Aceleași așteptări, nu ușor de împlinit pentru Pacha, le aveau, la rândul lor, și germanii din aceste regiuni. Presiuni la adresa sa au survenit din ambele părți implicate: atât a nunțului Dolci, cât și a guvernului Maniu, prin trimisul acestuia, profesorul și preotul greco-catolic Alexandru Borza. Nunțul i-a arătat și părțile pozitive ale unei asemenea numiri, dar l-a și amenințat că va propune Sfantului Părinte să fie chemat la Roma unde, refuzul ar fi fost aproape imposibil de realizat în fața Suveranului Pontif. Guvernul îi sugera această investire, relevând serviciile pe care le-ar face țării prin gestul acceptării. Pacha a refuzat ferm ideea, replicând atât nunțului, cât și trimisului oficialităților. Timișoara rămânea, pentru el, cel mai propice loc. Aici servise Biserica și episcopii, vreme de patru decenii, cunoștea clerul, credincioșii, situația era sensibil reglementată, mai ales în chestiuni spinoase precum școlile, salarizarea clerului și a învățătorilor,

¹²² ADT, Fond: Ep. AP, Dosar cuprinzând corespondența episcopului Pacha privitoare la statutul său de episcop titular, respectiv episcop diecezan, Invitația la Palatul Regal din 24 noiembrie 1930 și Textul alocuțiunii episcopului cu ocazia jurământului, 1930, și în articolul *Solemnitatea dela Palatul Regal. Jurământul a trei episcopi catolici* din ziarul *Cuvântul*, București, numărul din 28 noiembrie 1930, p. 1.

pensiile, misiunile populare etc. În plus, mama sa era în vârstă de 98 ani, iar familia se afla și ea în Timișoara, mereu în apropierea sa.

Problema deciziei nunțiatării era una delicată. Nici un candidat de obârșie maghiară, originar din cele două dieceze, nu era agreat de către stat. Nunțiul nu dorea în nici un caz să propună un cleric care să fi fost refuzat de guvern. În aceste condiții, Pacha i-a propus acestuia două candidaturi: pe Josef Korner, profesor de teologie și Ștefan Fiedler, vicar general de Timișoara. Situația devenind presantă, nunțiul l-a ales pe Fiedler care, la rândul său, s-a opus vehement. Acesta din urmă n-a rezistat totuși persuasiunii diplomației Sfantului Scaun și a guvernului român fiind, în final, consacrat episcop de Oradea la 7 decembrie 1930. Pacha a fost unul dintre co-consacuratorii săi¹²³.

Anii 1930-1934 au reprezentat pentru Pacha o perioadă activă și liniștită. În 1932, episcopul face un voiaj în Germania, la Berlin, München, Paderborn, Osnabrück, Freiburg in Breisgau, Münster, Köln, dar și în Luxemburg, preocupat de augmentarea contactelor cu diverși episcopi și cardinali, precum și cu ordine religioase precum cele ale Surorilor de Notre Dame sau Benedictinelor. O serie întregă de studenți teologi au fost trimiși la studii, iar dintre călugărițele germane, au sosit la Timișoara surori cu o deosebită pregătire pedagogică și teologică, pentru a activa în școlile de fete sau în munca cu tineretul. Tot în acest an, noul episcop de Timișoara a călătorit la Dublin, la Congresul Euharistic Internațional, cu această ocazie vizitând Anglia și Irlanda¹²⁴.

Au mai urmat concedii petrecute la Karlsbad, pentru tratament, iar în 1933 deplasări la Lourdes, Vianney și Maria Einsideln, momente importante a face pelerinaje la mormintele unor sfinți, precum Ioan Maria Vianney sau Bernardetta Soubirous, adevărate exemple proprii, urmate în activitatea pastorală și viața spirituală. Anul 1933 este cel al despărțirii de nunțiul Angelo Maria Dolci, de care l-a legat o prietenie sinceră. În februarie 1933, episcopul de Timișoara și cel de Lugoj l-au condus pe acesta – devenit între timp cardinal, drept o recompensă pentru realizarea Concordatului cu România – în călătoria sa la Roma, pe traseul cuprins între București, Lugoj, Timișoara și Jimbolia¹²⁵.

¹²³ *** *Chronica Aulae...*, p. 258-260.

¹²⁴ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 117-119.

¹²⁵ *** *Chronica Aulae...*, p. 264-268.

O vizită cu urmări nefaste și de lungă durată

După cum am amintit, deceniul patru al epocii interbelice a atras după sine pătrunderea ideologiei naziste și în România, respectiv în Banat. Atitudinea fățiș anticlericală și antiecleziastică a partizanilor locali, copia fidelă a celor din Reich, l-a determinat pe episcopul Pacha să protesteze în cursul vizitei efectuate în 1934 la Berlin. Ierarhul se afla în Germania, invitat de episcopii și instituțiile care susțineau formarea teologilor germani bănățeni. Printre cei vizați au figurat atât episcopul emerit Bering, cât și succesorul acestuia de la Berlin, Nikolaus Bares, precum și prelatul Clemens Scherer, ultimul fiind directorul institutului „Reichsverband für das katholische Deutschtum im Ausland” (Asociația pentru Germanii Catolici din Străinătate, prescurtat R.K.A.). Numitul organism sprijinea eficient ridicarea spirituală și culturală a germanilor din diaspora, atât în Europa, cât și în America, bazele ei fiind valorile religioase catolice și apartenența la limba și cultura germană. Cu această ocazie, prelatul Scherer a insistat ca Pacha să facă o serie de gesturi de curtoazie față de mai multe personalități ale vieții politice ale vremii. În acest context a fost programată și vizita la Adolf Hitler. Episcopul, însoțit de Franz Kräuter, în calitate de colaborator pe probleme școlare, și de prelatul Scherer au intrat în audiență la cancelarul Reich-ului joi, 22 februarie 1934, la orele 12.00. Nemulțumit de influența crescândă a național-socialismului asupra germanilor din Banat, fapt care îi îndepărta de Biserică, Augustin Pacha avusese curajul de a-i declara Führer-ului că: „Citim în opera Dumneavoastră, *Mein Kampf*, și aflăm din discursurile Dumneavoastră că Național-Socialismul nu este o marfă de export, fiind destinat Reich-ului și poporului Reich-ului, însă agenții din Reich nu urmează acest principiu al Dumneavoastră și agită cu toate forțele împotriva stării de fapt de la noi din Banat n.a. (...). Tot ceea ce au obținut germanii din Banat până acum, datorează Bisericii. Agitațiile din Reich se ridică cu toată ura împotriva Bisericii Catolice”¹²⁶. Răspunsul lui Hitler a fost unul diplomatic și împăciuitoare, dar fără nici o consecință pozitivă pentru Biserica Catolică din Banat. În acest răstimp, istoricul Nicolae Iorga, presa din țară, ba chiar unele glasuri din parlamentul României îl acuzau pe Augustin Pacha de simpatii național-socialiste, comuniștii „desăvârșind” mai târziu aceste calomnii prin campania de defăimare din 1944-1945 și acuzele rostite în cadrul procesului din 1951. Demersul lui Pacha contravenea liniei

¹²⁶ *Ibidem*, p. 274.

politice autoritare promovate în epocă, astfel că, pentru unii politicieni, dar mai ales ziariști, ocazia era una perfectă pentru a sfida senzaționalul¹²⁷. La interpelarea lui Nicolae Iorga din Parlament a răspuns arhiepiscopul de București, Alexandru Cisar. Totodată, Alexandru Nicolescu, vecinul său de la Lugoj, a intervenit în favoarea celui acuzat, atât la nunțiatură, cât și la Ministerul Cultelor. Cel din urmă citat îi scria lui Pacha într-o scurtă, dar concisă scrisoare, datată 5 martie 1934:

„Excelență, am avut prilej să vorbesc despre cazul Tău, cu dl. Ministru Lapedatu și cu dl. Popescu-Necșești, subsecretar de Stat la Culte. M’am folosit de tot ceea ce mi-ai expus *per longum et latum*¹²⁸ la Nunțiatură și impresia mea este că guvernul este convins în fond de nevinovăția Ta și nici nu vrea să facă *casus belli* din acest incident. Mi-am exprimat și eu părerea, că Te cunosc de 12 ani și citez a asuma răspundere pentru Tine și nevinovăția ta. Cel mult a fost o imprudență, care putea rămâne. Ci *post festa* e ușor a critica. Trebuie ca omul să se afle în împrejurările în cari Te-ai aflat Tu și atunci să judece situația. Destul că Te-am apărat călduros, ca un bun vecin. Cu multă dragoste: + Alexandru, episcopul Lugoșului”¹²⁹.

În fapt, concepția episcopului Pacha manifestată în raport cu conaționalii săi și față de identitatea lor a fost una clară și extrem de simplă: după primul război mondial, ierarhul a sprijinit masiv renașterea conștiinței naționale germane și eliminarea efectelor fenomenului atât de spinos al maghiarizării. În perioada interbelică s-a urmărit prin educație și cultură - ambele realizate în mod exemplar pe cale confesională - crearea unei proprii identități naționale germane bănățene, lipsită de valențe ideologice și politice, dar profund marcată de credința creștină catolică. Toate acestea par a fi demult uitate, neexistând azi vreo altă mărturie decât documentele și cei câțiva martori oculari aflați în viață.

La finele deceniului patru interbelic, îl regăsim pe episcopul Augustin Pacha în vizită la Roma, în luna mai 1938. Erau anii tulburi când Biserica

¹²⁷ *O provocațiune. Audiența episcopului Pacha*, în ziarul *Lumea*, Timișoara, I., nr. 4, 24 februarie 1934, p. 1, *Cazul episcopilor catolici Pacha și Fiedler în Universul*, București, XV., nr. 48 din 23 februarie 1934, p. 1, *Cum explică episcopul Pacha vizita la Berlin*, în *Dimineața*, București, 25 martie 1934.

¹²⁸ În traducere liberă, „de-a lungul și de-a latul”, având aici sensul de „în totalitate”

¹²⁹ *ADT*, Fond: *Ep.AP*, Dosar cuprinzând corespondența și declarații cu privire la vizita din 22 februarie 1934 la cancelarul Adolf Hitler și în F. Kräuter, *op. cit.*, p. 124-126.

trata cu mare atenție interacțiunea dintre politica ei externă și cea a celui de-al Treilea Reich. Ierarhul se afla în capitala Italiei tocmai în momentul în care lui Hitler îi fusese refuzată întrevvedereea cu Papa Pius al XI-lea, acesta fiind deja grav bolnav. Pacha este însă acceptat și îi poate expune Suveranului Pontif situația diecezei sale. De la Roma, Pacha se îndreaptă spre Budapesta, unde se desfășura cel de-al XXXIV-lea Congres Euharistic Internațional. Pe lângă atribuțiile oficiale, episcopul se folosește de ocazie pentru a-i vizita pe membrii familiei defunctului arhiepiscop de Kalocsa și bun prieten, Várady Lipót. 1938 este anul apariției renumitei circulare episcopale, în care Pacha critica sistemul familiei cu un unic copil și al mentalității germanilor bănățeni, care se lăsau tot mai mult copleșiți de ideologia național-socialistă. Această critică tot mai aspră va persista și pe durata anului următor. În 1939, Augustin Pacha este, alături de Ștefan Fiedler, episcopul de Oradea Mare–Satu-Mare, co-consecrator al episcopului de Alba Iulia, Márton Áron. Consecrator principal fiind nimeni altul decât recent înscăunatul nunțiu apostolic, Andrea Cassulo¹³⁰.

O realitate deranjantă pentru episcopii catolici de rit latin din România, în special pentru cei de Oradea Mare-Satu Mare, Alba Iulia și Timișoara, a constituit-o prevederea Constituției din 1938 care se referea la calitatea lor de senatori. Conform unor paragrafe speciale, membrii în Camera Superioară erau toți înalții ierarhi ai cultelor naționale: ortodox român și greco-catolic. Din partea Bisericii Romano-Catolice era recunoscut doar arhiepiscopul de București, care îi reprezenta și pe ceilalți colegi din țară. Nemulțumirea episcopilor latini era cu atât mai mare cu cât exista precedentul celor ortodocși, numiți senatori în Camera Magnaților (Senatul) din Ungaria dualistă, în vreme ce în România Mare, acest drept era contestat celor de rit latin. Prin protestele depuse de episcopul Pacha la nunțul Andrea Cassulo, acesta a obținut ca episcopii romano-catolic de Alba Iulia și Timișoara să devină titulari ai Senatului. Carol al II-lea a aprobat acest fapt numai cu referire la persoana episcopilor, dar nu și la episcopiile propriu-zise¹³¹.

Instaurarea regimului Antonescu la 6 septembrie 1940 și aderarea țării la Axă a favorizat și mai mult, de această dată într-un cadru organizat, pătrunderea ideologiei național-socialiste și a organizațiilor cu o astfel de orientare, între membrii comunității germane din Banat și Transilvania. Deja în noiembrie 1940

¹³⁰ *** *Chronica Aulae...*, p. 279-280.

¹³¹ *Ibidem*, p. 281.

organizația intitulată „Grupul Etnic German din România” a fost recunoscută drept persoană juridică, conducătorul ei fiind Andreas Schmidt din Brașov. În eforturile lor de a-și subordona întreaga populație germană din România, național-socialiștii locali au intrat în conflict mai ales cu Biserica Catolică. Pacha nu era persoana care să inițieze contradicții, dar nici nu putea accepta ideile și metodele lor. Primele „victorii” ale naziștilor au fost cele legate de subordonarea activităților cu tineretul din organizațiile catolice respective, de fete, de băieți, culturale sau coruri din parohiile germane. Biserica nu mai avea dreptul de a se preocupa de acest segment al muncii social-culturale, deoarece prin existența grupurilor catolice, ar fi „dăunat unității poporului german din România”¹³². Episcopul Pacha, care ținea enorm la această desfășurare, a încercat ca măcar preoții catolici să fie acceptați a se implica și să aibe dreptul de a-și exprima părerea în această problemă. Deși această clauză exista, foarte puțini preoți au putut să își exercite însă acest drept.

Următorul pas al „Grupului Etnic German” a fost acela de a-și subordona școlile. Dacă statul a cedat automat instituțiile acestei organizații, conferindu-i în plus dreptul de a deschide altele proprii, cu Biserica nu se putea proceda ca atare. Astfel că naziștii au trebuit să apeleze la arta tratativilor. Presiunile și tensiunile la care erau supuse multe dintre păturile societății germane din România au făcut ca episcopul să caute o soluție amiabilă. În martie 1942, Dieceza de Timișoara a trebuit să predea „Grupului Etnic German” un număr de 65 de școli generale confesionale catolice, 6 medii și 2 comerciale. Dreptul de proprietate rămânea al diecezei, organizația trebuind să plătească o chirie simbolică. Era garantat prin contract (nu și în realitate) dreptul preoților de a preda religia, iar copiilor li se asigura libertatea exercitării cultului, promițându-se neîmpiedicarea în nici un fel a împlinirii îndatoririlor lor religioase de orice fel. Singurele școli salvate de ideologia propagată de Andreas Schmidt și colegii săi au fost cele ale călugărițelor de Notre Dame. Cât de afectat era episcopul Pacha de această pierdere, putem afla din următoarele rânduri: „Pe 8 noiembrie 1941 a apărut un decret-lege prin care i se acorda Grupului Etnic dreptul de a deschide și conduce școli. Statul va garanta învățătorilor salariu și pensie. Prin aceasta, școlile noastre confesionale au fost torpilate mortal... În timpul începutului monarhiei române Biserica noastră catolică nu a pierdut nici o școală catolică germană, ci dimpotrivă, ea a întemeiat o sumedenie de

¹³² *Ibidem*, p. 284-285.

alte școli. Aceasta nu a fost o muncă simplă. Pe atunci, Reich-ul german avea doar o mică însemnătate. Noi însă, dar și poporul am dispus de fonduri extrem de limitate. Fiecare școală germană, pentru a fi întemeiată, a trebuit mai întâi luptat enorm pentru ea. Ce muncă a fost aceea de a redacta an de an o nouă petiție și de a depune-o, doar pentru a putea deschide o nouă clasă la „Banatia”, în Timișoara. Școala catolică a fost aproape singura unde cultura și caracterul german au putut fi cultivate și promovate în mod exemplar. Această înnoire germană de azi, a uitat toate acestea. Munca și jertfele noastre sunt azi socotite drept piedici Bisericii Catolice. Învățătorii și profesorii ne-au fost înstrăinați aproape totalmente. La fel și marea parte a tineretului. Ceea ce s-a întâmpla în Reich și încă merge înainte, va fi și trebuie să fie imitat și la noi!”¹³³.

Despre acest trist subiect din activitatea sa a relatat episcopul Pacha în raportul său către Sfântul Scaun, prezentat în mod detaliat pentru anii 1938-1943.

În anul 1943, episcopul Pacha aniversa o jumătate de secol de preoție. Deși până atunci nu prea a consimțit din partea clerului și credincioșilor ca să îl onoreze festiv la anumite jubilee, de această dată episcopul a trebuit să accepte propunerea Capitlului Catedral de a celebra liturghia solemnă în Dom. Cu această ocazie, sărbătorită la 12 august 1943, episcopul a oficiat Euharistia în prezența a peste 100 de preoți și a multor călugări și călugărițe. Au sosit de la Măureni, satul său natal, vin și făină, din holda care odinioară aparținuse părinților episcopului, pentru hostia¹³⁴ ce urma a fi folosită pentru transsubstanțiere. Costurile mesei festive, desfășurate în sala festivă a Seminarului Teologic, au fost acoperite din economiile personale ale omagiatului. Au participat la festin o serie de reprezentanți ai autorităților civile și militare, precum și episcopul greco-catolic Ioan Bălan de la Lugoj, împreună cu prepozitul capitlului catedral lugojan, Nicolae Brânzeu, rostind distinse intervenții. Din partea ortodoxă a fost prezent episcopul Vasile Lăzărescu¹³⁵.

¹³³ A. Possmayer, *op. cit.*, p. 60-61 și în *** *Chronica Aulae...*, p. 284-285, 288-291.

¹³⁴ Pâinea nedospită, azimă, folosită în Biserica Catolică, pentru consacrare în cadrul sfintei Liturghii.

¹³⁵ ADT, Fond: *Ep.AP*, Dosar cuprinzând documente privind jubileele sacerdotale ale episcopului Pacha, neordonat, și ADT, Fond: *OCT 1943*, Scrisorile circulare IX, p. 1-4. și X, p. 1-4 / 1943, *** *Aus dem Leben...*, p. 385-386.

După schimbările profunde survenite în planul politicii de alianțe ale României din anul 1944, cel următor aduce cu sine o crudă lovitură pentru minoritatea germană din România: toți membrii ei, apți de muncă, erau obligați să fie deportați în Uniunea Sovietică, la muncă forțată, în contul reparațiilor de război ale României. Bărbații ridicați în acest scop trebuiau să se încadreze între vârstele de 16 și 45 de ani, iar femeile între 18 și 35 de ani. Erau scutite cele însărcinate și cele care încă alăptau. S-a hotărât ca preoții și călugăritele să fie absolviți, în județul Severin însă, măsura nu a fost publicată și aplicată, un număr de opt preoți activi fiind deportați. În total, din Banat au fost trimiși la trudă silnică circa 60.000 de germani, în marea lor majoritate credincioși romano-catolici. În semn de protest, episcopul s-a deplasat la București pentru a cere sistarea acestui proiect monstruos și întoarcerea celor vizați. Încercările sale de a obține audiențe la regele Mihai I, la regina-mamă, la primul ministru Petru Groza, au fost sortite eșecului. Candidatele și novicele din Ordinul Surorilor de Notre Dame au putut fi salvate doar prin înveșmântarea și primirea lor în ordin, în mod solemn, în cadrul unei ceremonii ținute, la sensul propriu, peste noapte. Dimineața, la sosirea autorităților militare, toate purtau haina monahală, ele fiind astfel salvate de la deportare.

Notițele episcopului Pacha conțin menționarea a două călătorii, dintre care cel puțin una trebuie pusă în legătură cu demersurile sale pentru salvarea germanilor – practic a multora dintre credincioșii săi – de la exil și obținerea întoarcerii lor din Uniunea Sovietică, precum și a celor care, în august – septembrie 1944, au părăsit Banatul pentru a se refugia în Germania¹³⁶.

Revenind la mai sus amintita campanie de presă, iscată în primăvara lui 1934, aceasta a reapărut pe fondul în care, în anii 1944-1945 s-a iscat și la Timișoara și, în general, în România, o „vânătoare de vrăjitoare” față de toți cei care au colaborat sau ar fi conlucrat cu regimul Antonescu și organizațiile germane de orientare național-socialistă. Bineînțeles că acuzele erau cele care mai fuseseră vehiculate și cu un deceniu în urmă. Temei predilect răspândite de aceste categorii publicistice – vizia episcopului Pacha la Adolf Hitler în 1934 – se adăugau acum o serie întregă de calomnii, precum că: Anna Pacha (sora episcopului) fusese membră a unor organizații feminine național-socialiste, Augustin Pacha ar fi fost decorat de Andreas Schmidt (conducătorul

¹³⁶ *** *Chronica Aulae...*, p. 293-295, precum și în Augustin Pacha, *Reminescentiae... 1710-1943*, p. 168-169.

„Grupului Etnic German” din România), doar preoții germani au asigura viitorul în dieceza de Timișoara, Pacha cedase naziștilor școlile Bisericii și multe altele. În astfel de condiții și în raport cu atâtea invinuiți, total nefondate și neverificate, semnate adesea sub denumiri ca: „Un ziarist al poporului”, „Un canonic” sau, pur și simplu lăsate anonime, episcopul a avut câteva intervenții, oferind comunicate în care și-a precizat punctul de vedere¹³⁷.

Datorită problemelor stringente nerezolvate în ultimii ani, precum: deportarea în Uniunea Sovietică a credincioșilor germani și a unor clerici, reîntoarcerea lor acasă, ca și revenirea celor refugiați în Germania, unele zvonuri îndelung vehiculate, cum că germanii vor fi mutați în Moldova, a problemelor ivite cu clădirea Seminarului Teologic (unde nou înființata facultate de medicină fusese instalată forțat în jumătate din clădire, apoi, din octombrie 1947, în întreg edificiul Seminarul Teologic trebuind a fi evacuat), episcopul Pacha a cerut o audiență la Petru Groza la începutul anului 1947. Acesta l-a primit pe data 6 februarie, fiind extrem de respectuos, binevoitor și întâmpinându-l pe bătrânul cleric, încă de la începutul discuțiilor, în limba maghiară, cu specificul salut catolic: *Lăudat să fie Isus Cristos!*. În cadrul întrevederii, premierul a promis că va face tot ce se poate, neuitând însă să îi reproșeze episcopului, fără nici un temei, că: „Cum fluieră cardinalul Mindszenty în Ungaria, așa dansează episcopii în România!”. Pacha i-a răspuns imediat, spunându-i: „Noi, în dieceza noastră, nu știm ce face și ce vrea să facă Mindszenty. Nu știm nici ceea ce se spune sau scrie în Transilvania”. La aceasta, Petru Groza a răspuns imediat: „Aceasta trebuie să recunosc că așa este. Împotriva Dumneavoastră nu am avut niciodată vre-o plângere și nici acum nu avem, însă împotriva nunțiului și a Vaticanului, da. De ce ni se aduce acum un nunțiu din America? Există în America destule secte, pe acelea să le convertească. Pe noi, în România, să ne lase în pace”¹³⁸.

¹³⁷ ADT, Fond: Ep. AP, Dosar cuprinzând corespondență, declarații de presă și articole de ziar anexate, cu privire la campania de presă din 1944-1945 împotriva episcopului Pacha, precum și în *** *Chronica Aulae...*, p. 292-293. Articole defăimătoare au apărut în *Unirea română*, Timișoara, XI, nr. 150, 3 martie 1945 p. 1, 3 și în numărul 164 din 19 martie același an, p. 3; *Luptătorul Bănățean*, Timișoara, 10 ianuarie 1945, p. 4, precum și în *Timișoaraer Zeitung*, 30 noiembrie 1944, p. 3, dar și în unele numere ce au apărut în decembrie.

¹³⁸ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 153-157.

Perioada 1948-1950. Arestarea, procesul și anii temniței.

Eliberarea și moartea

Vizitele canonice înmulțite, participarea la hramuri și conferirea Sacramentului Sfântului Mir în cele mai îndepărtate sate au determinat ca imaginea episcopului Pacha să rămână profund înrădăcinată în memoria generațiilor vârstnice. Același „ziditor” a fost nevoit să perceapă faptul că tot ceea ce s-a edificat cu atâta trudă, timp îndelungat, se poate distruge cu o enormă ușurință: anul 1948, odată cu denunțarea unilaterală de către România a Concordatului cu Sf. Scaun, act urmat de pensionarea forțată, în luna septembrie, a episcopului și desființarea unilaterală a Diecezei de Timișoara, interzicerea abuzivă a funcționării ordinelor călugărești, a școlilor, confiscarea bunurilor și a imobilului Seminarului Teologic¹³⁹, preluarea de către stat a palatului episcopal în 1950, arestarea multor preoți, torturarea sau alungarea altora, iar în final, întemnițarea și condamnarea episcopului, deoarece acesta rămânând fidel până la capăt Sfântului Scaun Apostolic al Romei, cutezase să facă public, în 1950, textul unei scrisori circulare primite de la Sfântul Părinte, prin intermediul Nunțiatunii Apostolice de la București. Rândurile ei erau deosebit de clar redactate, explicându-se credincioșilor, în mod concis, adevărata față a comunismului, veridicele sale intenții și profunda incompatibilitate dintre ideologie, Dumnezeu și Biserică¹⁴⁰.

Implicita consecință a acestui act pastoral, dar și a opoziției pe care episcopul Pacha a manifestat-o direct față de încercarea autorităților comuniste de a crea o Biserică Catolică fidelă regimului, tentativă exprimată public prin „Congresul de Pace” de la Târgu Mureș (convocat în 27 aprilie 1950), a constat în faptul că Securitatea, ca unealtă fidelă a regimului opresiv, a inițiat un atent proces de urmărire a ierarhului. Toate acestea au culminat cu arestarea sa, la data de 17 iulie 1950, în localitatea Carașova, unde episcopul urma să își

¹³⁹ Claudiu Călin, *Dieceza de Timișoara între 1948-1989*, în *Biserica Romano-Catolică din România în timpul prigoanei comuniste (1948-1989)* (ed. de Comisia Națională de Studiere a Istoriei Bisericii Catolice din România), Iași, 2008, p. 98-102.

¹⁴⁰ Textul scrisorii circulare este publicat în lucrarea semnată de: Nikolaus Engelmann, Franziska Graf, Peter Krier, Eduard Schneider, *Schwester Hildegardis. Weg, Werk und Vermächtnis. Vom Wirken einer deutschen Ordensfrau im Banat*, Herausgegeben von der Landsmannschaft der Banater Schwaben, Landesverband Bayern, 1996, p. 167-171.

petreacă concediul. Imediat a fost dus pentru un foarte scurt timp la Reșița, la interogatoriu, iar ulterior, la București și Sighet¹⁴¹.

După anchete brutale a urmat procesul public înscenat de autorități în fața unui tribunal militar din București. Acesta s-a desfășurat între 10-17 septembrie 1951. La această „judecată-spectacol”, atent regizată de oficialități, episcopul de Timișoara, Augustin Pacha, a fost acuzat de spionaj în favoarea Vaticanului și a S.U.A. și de a fi dovedit simpatii naziste, în acest sens fiind amintită vizita sa din 1934 efectuată la cancelarul Germaniei¹⁴². Respectiva întrevvedere, pe care am descris-o anterior, avusese într-adevăr loc, fiind organizată însă cu un rol pur protocolar, iar episcopul, profitând de ocazie, i-a comunicat lui Adolf Hitler nemulțumirea sa față de acțiunile jignitoare ale naziștilor, apăruti deja și în Banat și manifestările față de cler și Biserică¹⁴³. Acuzațiile de mai sus i se aduceau episcopului Pacha, dar și întregului grup de inculpați, format din preoți ai Nunțiatunii Apostolice, Diecezei de Timișoara și Arhiepiscopiei de București, dar și din laici români și străini. Pe lângă „păcatele clasice” de spionaj în serviciul Statelor Unite ale Americii și Vaticanului, se mai adăuga și cel de trafic de devize străine și de arme. Zelul justiției comuniste a fost unul exemplar astfel că, la data de 17 septembrie 1950, verdictul a fost pronunțat. Pentru episcopul Pacha erau prevăzuți optsprezece ani de închisoare, temniță grea, zece ani de degradare din drepturile cetățenești, 880.000 lei amendă și 306.000 lei despăgubiri în favoarea statului¹⁴⁴.

Pe toată durata desfășurării procesului-înscenare, ca de altfel și după aceea, nu s-a luat în considerare nici măcar o clipă vârsta înaintată a episcopului, el având deja 81 de ani fiind, pe deasupra, cu vederea extrem de slăbită. Cei trei ani de carceră, pe care bătrânul ierarh al Diecezei de Timișoara a fost nevoit să-i îndure, au fost petrecuți la București și Sighet, alături de episcopii-martiri ai întregii Biserici Catolice de ambele rituri din România. Fie în celule,

¹⁴¹ William Totok, *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva „spionilor Vaticanului” din România.*, Iași, 2008, p. 44-50.

¹⁴² *** *Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian*, București, 1952, p. 87-89.

¹⁴³ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 125.

¹⁴⁴ *** *Procesul unui grup...*, p. 119-120, dr. Franz Kräuter, *op. cit.*, p. 163-179, precum și în dr. Anton Peter Petri, *op. cit.*, p. 1406. și la Marius Bucur, Lavinia Stan, *Persecuția Bisericii Catolice în România. Documente din arhiva Europei Libere 1948-1960*, Târgu Lăpuș, 2005, p. 126-127.

unde trebuia să stea singur, fie în comun, cu alți deținuți, episcopul Pacha a reușit să-și păstreze mereu spiritul senin și puterea de caracter.

La 25 mai 1954, Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român hotărâ grațierea episcopului Pacha și punerea acestuia în libertate. Conducătorii comuniști nu doreau transformarea venerabilului ierarh într-un nou martir, care să fie adăugat vastei liste din „martirologiul” Bisericii Catolice din România iar, în același timp, sperau că datorită eliberării cunoscutului și iubitului episcop, să atragă simpatia unei bune părți a populației catolice bănățene. Data publicării actului de grațiere a fost 1 iunie 1954, episcopul Pacha, grav bolnav de cancer, întorcându-se la Timișoara în 12 iulie a aceluiași an. După revenirea acasă, Augustin Pacha a primit domiciliu obligatoriu în casa parohială Timișoara - Josefin. Octogenarul cleric revenea astfel, într-o libertate foarte limitată, în orașul său episcopal, aproape orb și grav bolnav¹⁴⁵. În urma lungii suferințe provocate de mai multe complicații grave, la 4 noiembrie 1954, se stingea la Timișoara, în casa parohială din Timișoara-Josefin, fiind depus spre cele veșnice la 8 noiembrie în cripta Domului din localitate, alături de iluștrii săi înaintași¹⁴⁶.

Concluzii

Evoluțiile sociale și religioase din perioada 1923-1954 pe teritoriul Diecezei de Timișoara s-au aflat sub semnul unor vremuri tulburi, dar și a personalității episcopului Pacha, acesta din urmă exercitând, cel puțin în sfera spiritualului, o puternică influență asupra credincioșilor săi.

O istorie sinceră și completă a Banatului este de neconceput fără redarea trecutului Diecezei Romano-Catolice de Timișoara, urmașa vechii Dieceze de Cenad și fără menționarea aportului episcopului Augustin Pacha. Perioada cea mai tensionată și mai marcată de transformări, atât teritoriale, cât și la nivel decizional-eceziastic, a fost cea ulterioară primului război mondial. Implicațiile acestui fapt vor produce dezbatere aprinsă și neînțelegeri la nivelul puterilor decizionale laice și religioase până în anul 1923, iar într-un final,

¹⁴⁵ *** *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București, 2007, p. 533-535 și în F. Kräuter, *op. cit.*, p. 190-191.

¹⁴⁶ A. P. Petri, *op. cit.*, p. 1407, Ovidiu Bozgan, *op. cit.*, p. 49.

conducând la plecarea definitivă la Szeged a ultimului episcop de Cenad, Iulius Glattfelder der Mór¹⁴⁷. Drept consecință, teritoriul diecezan revenit României devine Administratură Apostolică și este încredințat spre păstorire canonicului - pe atunci - Augustin Pacha. Acesta s-a străduit să demonstreze oficialităților de la București o altă față a Bisericii Catolice din zonă: o confesiune fidelă țării și regelui, constituției și legilor Regatului României, dar care nu-și pierde însă catolicitatea și întreaga ei moștenire canonică, la fel ca și cea culturală. Este imaginea unei dieceze, dar și a unui episcop al credincioșilor săi, o persoană și o instituție care nu se constituie într-un exponent, politic sau de orice alt fel, al intereselor revizionismului maghiar ori nazismului german¹⁴⁸.

Un aspect tratat în mod predilect de lucrările dedicate episcopului Pacha, editate peste hotare, este și caracterul deosebit de popular al ierarhului, apropierea sa de tineret și copii, pastorația lor, grija pentru ordinele călugărești care educă generația tânără (călugării piariști, călugărițele de Notre Dame sau cele benedictine ale Sfintei Lioba). La inițiativa lui Pacha apar noi manuale de religie, cărți pentru cântul liturgic, publicații de tot felul. Acestea au în majoritatea cazurilor un caracter general și unitar pentru întreaga dieceză, ajutând astfel la dezvoltarea învățământului confesional¹⁴⁹. S-a scris însă poate prea puțin despre propria-i implicare în munca administrativă a cancelariei diecezane și au fost atinse doar succint problemele ivite în primii ani de păstorire: urmările reformei agrare din 1921, neplata de către statul român, în anii ,20, a salariilor preoților și învățătorilor catolici bănățeni, impunerea limbii române în școlile confesionale, fie ele de limbă maghiară sau germană. Toate acestea au fost momente depășite de episcopul Pacha datorită tactului propriu, dar și al sprijinitorilor săi, cu precădere Franz Kräuter, deputatul germanilor bănățeni în parlamentul de la București¹⁵⁰, precum și al unor vechi prieteni

¹⁴⁷ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 72-73.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 79-82.

¹⁴⁹ Se amintește aici cazul cărții de rugăciune și cântece pentru tineri: *Katholisches Gebet und Gesangbuch für die Schuljugend*, apărută prin grija episcopului diecezan la tipografia „Sonntagsblatt“ din Timișoara IV. Josefin în anul 1933. Cartea având mare succes, a cunoscut mai mai multe reeditări.

¹⁵⁰ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 91-92.

ai diecezei, printre ei numărându-se și Zenovie Pâclișanu, prelat papal, preot greco-catolic și persoană oficială în cadrul Ministerului de Externe și, ulterior, al Ministerului Cultelor și Artelor¹⁵¹.

În spațiul multi-cultural și confesional al Banatului, epoca de început a păstoririi episcopului Pacha este una deosebit de interesantă. Acum, la începutul și în decursul anilor 20 și 30, șvabii bănățeni încep să își redescopere originea, mai precis faptul că sunt germani și nu maghiari. Interesantă este astfel implicarea directă a instituției ecleziastice, prin episcopul Pacha - șvab bănățean din Măureni - în această strădanie de renaștere națională, un eveniment notabil în acest sens fiind și jubileul celebrat de germanii din Banat în 1923, la 200 de ani de la colonizare¹⁵². Prin aceasta, Pacha a inaugurat, se poate spune, un nou drum, acela în care confesiunea catolică din Banat se adresa direct fiilor ei în limba lor proprie – germană - printr-un discurs simplu, direct și însuflețitor. Răsunetul a fost cu atât mai mare cu cât Pacha era și el un fiu al diecezei¹⁵³.

Ilustrative pentru cele mai sus consemnate rămân școlile catolice ale Ordinului de Notre Dame și cursurile organizate de surorile benedictine ale Sfintei Lioba - pentru fete - preparandiile de învățători catolici, liceul german romano-catolic de băieți „Banatia”, reuniunile de tineret întemeiate pretutindeni în dieceză, asociațiile feminine, cercurile catolice corale și de teatru, Asociația Sfântului Bonifaciu, de exemplu, pentru germanii din satele unde aceștia reprezentau doar o minoritate sau constituiau cel mult 50% din populația totală și multe altele. Este cunoscută implicarea episcopului Augustin Pacha, din păcate cu un succes redus, în stoparea deportării germanilor la muncă silnică în U.R.S.S., în ianuarie 1945. Au rămas atunci acasă o sumedenie de copii, în cel mai fericit caz doar cu bunicii, mulți însă singuri, lăsați doar în grija vecinilor și a rudelor. Pentru ei s-au organizat opere de caritate și ajutorare,

¹⁵¹ Este și cazul documentului *Statutum dioecesanum de agrorum destinatione, manipulatione ac de proventuum divisione juxta Ordines Circulares de 17. Decembris 1925 sub Nr. X. 4691, 4227, 4450 editos pro Administratura Apostolica Temeswariensi*, aprobat de Ministerul Cultelor și Artelor - Direcțiunea Cultelor Minoritare cu Nr. 54.328 din 13 noiembrie 1925, prin nimeni altul decât Pr. Zenovie Pâclișanu, funcționar de rang înalt din minister.

¹⁵² Anul 1723 reprezintă punctul de început al primelor așezări de populație germană, catolică, în Banat, în cadrul așa numitei colonizări caroline (germ. „Erste Kolonisationswelle” sau „karolinische Kolonisationswelle”).

¹⁵³ F. Kräuter, *op. cit.*, p. 83-84.

prin canonicul Josef Nischbach (originar din Dudeștii Noi / Neubeschenowa / Újbessenyő). Tot prin amintitul cleric s-a ajutat ulterior foarte mult la repatrierea multor germani bănațeni din U.R.S.S., iar mulți dintre cei pe care sovieticii îi trimiseseră direct în Germania au fost ajutați la frontiere să ajungă acasă. În cadrul acestor activități caritative desfășurate în condiții extrem de grele, se remarcă, alături de preotul Nischbach, și Sr. Hildegardis Wulf, cu Surorile Benedictine de Sf. Lioba, o congregație stabilită în Dieceza de Timișoara tocmai prin grija lui Augustin Pacha¹⁵⁴.

În încheiere, putem afirma doar atât: motto-ul pe care episcopul Dr. Augustin Pacha și l-a ales în 1927, cu ocazia consacrării sale ca episcop, pentru a-l însoți în întreaga sa activitate, a fost *Narrabo opera Domini* – „voi vesti faptele minunate ale Domnului”. Au fost în viața sa, cu siguranță, momente în care se părea că nici măcar cuvântul „Dumnezeu” nu era posibil de pronunțat. Cu toate acestea, acum, la mai bine de jumătate de secol de la moartea ilustrului păstor, viața sa ne apare nouă, urmașilor săi spirituali, ca o flacăra puternică ce luminează trecutul tumultuos, prin exemplul său viu și ne poate servi, mereu, drept călăuză demnă de urmat.

¹⁵⁴ Sabine-Else Astfalk, Nikolaus Engelmann, Alfred Huth, *Josef Nischbach-Ein Leben für Glaube und Volkstum*, Stuttgart, 2000, p. 210-228.

*Foto. 3 Piatra funerară a episcopului Augustin Pacha
din cripta Domului din Timișoara*

DR.H.C. AUGUSTIN PACHA (1870-1954). KURZE BIOGRAFISCHE
DARSTELLUNG DES ERSTEN RÖMISCH-KATHOLISCHEN BISCHOF
VON TEMESWAR

Zusammenfassung

Wahrer Sohn seiner Diözese, Augustin Pacha sah das Licht der Welt in einer Banater-schwäbischen Familie in der Ortschaft Mäureni (Moritzfeld / Móriczföld) am 26. November 1870 als vorletzter der dreizehn Kinder seiner Eltern. Seine Eltern waren Marian Pacha (1830-1882), vom Beruf Schuchmacher, und Elisabeth Pacha (1832-1931), geborene Halsdorfer, verehelicht in Moritzfeld am 17. Juli 1849.

Nachdem er die theologischen Studien im Priesterseminar von Temeswar 1893 abgeschlossen hatte, wurde Augustin Pacha am 12. August 1893, durch die Handauflegung Bischof Alexander Dessewffys zum Priester geweiht. Durch seine Tüchtigkeit und sein Eifer, stieg Pacha, Schritt für Schritt, die hierarchischen Stufen einer exemplaren priesterlichen Karriere, vom Kaplan und Aktuar, bis zum Domherr (Domkapitular) und Apostolischen Administrator (1923).

Am 15. Mai 1927 wurde Augustin Pacha zum Titularbischof von Lebedo geweiht und nach drei Jahre, 1930, als die Diözese Temeswar gegründet wurde, ernannte ihn der Heilige Vater zum ersten Bischof dieser neugegründeten Diözese. Als Hirte seines Volkes und seines Bistums, durchreiste Pacha sein ganzes Gebiet und versuchte ständig in der Nähe seiner Gläubigen zu sein. Er organisierte Volksmissionen, spendete die Hl. Firmung sowohl in Pfarreien, als auch in Filialen, konsekrierte zahlreiche Kirchen, nahm an Kirchweihe und verschiedene Feste der Pfarreien teil, organisierte mit Hilfe der Benediktinerinnen von Skt. Lioba die katholische Jugendarbeit und trug wesentlich zur Entwicklung des deutsch-katholischen Lehrwesens bei. In den Jahren des Weltkrieges und der Russlandverschleppung versuchte Augustin Pacha die Wunden des Krieges, der unchristlichen Ideologien und die Folgen der Verfolgungen zu beseitigen und ertragbarer zu machen.

Vom kommunistischen Staat, im Jahre 1948, zwanghaft in den Ruhestand versetzt, blieb er weiter an der Spitze seines Bistums, auch wenn letztes von denselben Machthaber einseitig und illegal abgeschafft wurde. Im hohen Alter von 80 Jahren, wurde Bischof Pacha 1950 von der *Securitate* verhaftet, und nach einem erniedrigenden Schauprozess in Bukarest, wurde er zu 18 Jahre schwerer Kerker und zwei sehr hohe Geldstrafen verurteilt. Aus Angst, um nicht aus dem geliebten altehrwürdigen Bischof einen Märtyrer zu machen, befreiten ihn die kommunistischen Machthaber, im Sommer 1954. Bischof Pacha endete seine irdische Existenz am 4. November 1954 nach einer schweren Krankheit und einem beispielhaften Leben.

Sein Leben im Dienste der Kirche und seines Volkes war und bleibt, trotz aller Schwierigkeiten und Opfers, ein Meilenstein in der Geschichte des Banats und der Katholischen Kirche in dieser Ecke Europas.